

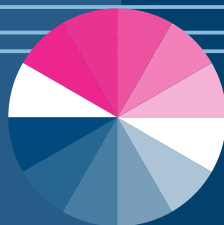
FRIEDRICH NAUMANN
STIFTUNG Für die Freiheit.

Redovni ekonomski izvještaj

FRIEDRICH
NAUMANN
FONDACIJE

BiH

Prvi kvartal 2021.

Izdavač

Friedrich Naumann Foundation for Freedom
Western Balkans
Bulevar Kneza Aleksandra Karadjordjevica 13/A8, 11040 Belgrade, Serbia
00 381 11 3066824
westbalkan@fnst.org
<http://westbalkan.fnst.org>

 /freiheit.org

 /FriedrichNaumannStiftungFreiheit

 /FNFreiheit

Autor/i

Admir Čavalić
Faruk Hadžić
Damir Bećirović

Recenzija

Doc. dr. sc. Dženan Kulović, Ekonomski fakultet Univerziteta u Zenici

Urednik

Adnan Huskić

DTP

Jilduza Pajazetović, Selmir Pajazetović

Datum

Juni, 2021

Copyright © 2020 by the Friedrich Naumann Foundation for Freedom
Sva prava pridržana

Sadržaj

SAŽETAK	4
UVOD	7
1 METODOLOGIJA IZVJEŠTAJA	8
2 EKONOMIJA BOSNE I HERCEGOVINE U PRVOM KVARTALU 2021. GODINE	9
3 IZAZOVI ZA BOSANSKOHERCEGOVAČKU EKONOMIJU	16
4 DOSTUPNA ISTRAŽIVANJA	20
5 PREGLED MAKROEKONOMSKIH POKAZATELJA ZA BIH U 2020. GODINI	24
6 ISTRAŽIVANJE PREPREKA POSLOVANJU U BOSNI I HERCEGOVINI	40
7 ZAKLJUČCI	53
8 IZVORI	59

Sažetak

Prvi kvartal 2021. godine je bio posebno izazovan za bosanskohercegovačku ekonomiju. COVID-19 pandemija je prouzrokovala brojne probleme – veći broj nezaposlenih osoba, rast cijena, budžetske nestabilnosti i, posljedično, naglašavanje političkih, socijalnih te naročito zdravstvenih kriza. Većina vlada u Bosni i Hercegovini je već anticipirala navedeno, predlažući i usvajajući znatno manje budžete u odnosu na prijedloge iz 2019. godine, odnosno početak 2020. godine. Osnovni izazovi domaće ekonomije koji su proistekli iz prvog kvartala se odnose na treći val pandemije i njegove posljedice po domaću ekonomiju kakve su izostanak vakcina, kao i parcijalna zatvaranja ekonomije (lockdown), poput onih u Kantonu Sarajevu. Vlade nemaju inovativna ekonomska rješenja niti planiraju svoje poteze u tom pravcu. Ono što je posebno izazovno jesu negativni ekonomski trendovi, naročito u zemljama Europske unije (EU). Ovi trendovi će imati izuzetne posljedice po ekonomiju Bosne i Hercegovine, što vjerovatno opravdava postojeću procjenu od 2.8% rasta/oporavka u ovoj godini. Kako bi se bolje razumjela postojeća ekonomska situacija, u okviru izvještaja je naveden pregled osnovnih makroekonomskih indikatora. Navedeni indikatori za 2020. godinu pokazuju da je pandemija bolesti COVID-19 ostavila značajne posljedice po ekonomiju Bosne i Hercegovine. Zabilježeni ekonomski pad će biti veći nego što su ostvarene godišnje stope rasta od dolaska posljednje ekonomske krize 2008. godine. Prema obimu vanjskotrgovinske razmjene, Bosna i Hercegovina se vratila na nivo 2017. godine, prije svega zbog velikog pada uvoza, što je uzrokovano padom potrošnje stanovništva, ali i zbog pada izvoza. Nakon dužeg perioda, industrijska proizvodnja je početkom 2021. godine zabilježila mjesečni rast, u najvećoj mjeri zbog veće proizvodnje električne energije, te se nadati da će se pozitivni trendovi nastaviti i tokom godine. Iako je zabilježeno opšte smanjenje cijena, što je rezultat nastavka trajanja potrošačkog pesimizma, pojedine stavke poput osnovnih životnih namirnica su bilježile rast, što je dovelo u teži položaj pojedine kategorije stanovništva, poput penzionera i penzionerki, kojima penzije neće biti povećane tokom 2021. godine. Njihov broj tokom 2020. godine je značajno povećan, što je dovelo do dodatnog pritiska na budžete oba entiteta. Kretanja broja penzionera u narednom periodu najviše zavise od trajanja pan-

demije i početka procesa vakcinacije, što determinira smrtnost ovog dijela populacije.

Rezultati provedenog istraživanja u okviru izvještaja ukazuju da privredni subjekti u Bosni i Hercegovini ukupnu poslovnu klimu percipiraju kao nepoticajnu, pri čemu ne vide da se ona nešto bitnije mijenja u posljednjih pet godina. Posebno se ističu četiri prepreke koje su ispitanici prosječno ocijenili kao najveće. To su: parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja, pravna nesigurnost i pravosuđe, javna uprava i poreske obaveze. Kao najznačajnija prepreka poslovanju navedeni su parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja, što je i očekivano jer ih privredni subjekti percipiraju kao direktni, većinom nepotrební trošak, pri čemu im posebno smeta broj potrebnih procedura za ispunjavanje propisa iz ove oblasti, kao i netransparentnost u trošenju tih sredstava, bez jasnog efekta i koristi od propisanih nameta.

Pravni sistem i, generalno, pravosuđe je percipirano kao veoma značajna prepreka poslovanju. Ono što je posebno istaknuto kada je riječ o pravosuđu, jeste činjenica da se sudski postupci veoma dugo vode, uz otežanu provedbu samih sudskih presuda. Osim navedenog, česta pojava neusklađenosti zakonskih i podzakonskih akata stvara klimu nepovjerenja u pravosudni sistem kao jedan od ključeva dobre poslovne klime i privlačenja stranih investicija. Kada je riječ o javnoj upravi, jasno se vidi da izostanak digitalizacije stvara, naročito u ovom vremenu, značajne poteškoće u poslovanju. Također, evidentan je veliki broj potrebnih koraka za dobivanje različitih dozvola te različita tumačenja propisa na različitim nivoima vlasti. Što se tiče poreskih obaveza, pored očekivane negativne percepcije same njihove visine, što se može shvatiti kao subjektivni doživljaj, jer objektivno porezi su u našoj zemlji niži u komparaciji sa evropskim okruženjem, ono što posebno smeta privrednike je postupanje poreskih vlasti u smislu naplaćivanja kazni i u slučajevima uočenih manjih nepravilnosti, umjesto primjene načela upozorenja, kao i neujednačeno tumačenje poreskih propisa na različitim nivoima poreskih tijela.

Preporuke za poboljšanje poslovne klime idu prvenstveno u smjeru poboljšanja pravnog okvira poslovanja, unapređenja efikasnosti javne uprave, smanjenja parafiskalnih davanja, uz povećanje tran-

sparentnosti utroška tako prikupljenih sredstava te jačanje fleksibilnosti tržišta rada.

Ono što je ograničenje koje je uvijek prisutno kada je riječ o ovakvoj vrsti periodičnih istraživanja u BiH je kasno objavljivanje ili potpuni izostanak objavljivanja značajnog broja važnih statističkih pokazatelja te nedovoljna analitičnost statističkih izvještaja. Generalno, na nivou države statistički sistem nije potpun, dosta izvještaja je na entitetskom nivou, a brojne statistike se uopšte ne vode na nižim nivoima vlasti, tako da je veoma teško imati jasnu sliku makroekonomskih kretanja na nižim nivoima administrativno-teritorijalne organizacije.

Uvod

Redovni ekonomski izvještaj Friedrich Naumann Fondacije prati ekonomska dešavanja u Bosni i Hercegovini na bazi jednog kvartala – perioda od tri mjeseca. U okviru izvještaja se nastoji dokumentovati ekonomska stvarnost i, na osnovi toga, izvući određeni zaključci i preporuke sa ciljem unapređenja domaćih ekonomskih prilika. Pored pregleda ekonomskih dešavanja, u okviru izvještaja se predstavljaju rezultati istraživanja autora u vezi s određenom ekonomskom tematikom – u ovom izvještaju to su prepreke pri poslovanju.

Pored metodoloških napomena, prvi dio izvještaja se odnosi na analizu i komentar ekonomskih dešavanja. Navedeni su osnovni ekonomski fenomeni i trendovi. Predstavljani su i rezultati nekih istraživanja objavljenih u posmatranom periodu, a koja su relevantna za kvalitetnije razumijevanje ekonomskih odnosa i stanja u BiH. U prvom dijelu izvještaja se navode i ključni izazovi za naredni period.

Drugi dio izvještaja nudi pregled osnovnih makroekonomskih podataka koji se odnose na bruto domaći proizvod, zaposlenost, kretanje naplate direktnih i indirektnih poreza, indeks potrošačkih cijena, vanjskotrgovinsku razmjenu i industrijski proizvodnju. Pored toga, navedeni su podaci o emigracijama iz Bosne i Hercegovine, kao i podaci o broju penzionera. Ovi podaci su nužni za praćenje i analizu kako bi se imala šira slika potencijalnih opasnosti po ekonomiju i društvo u budućnosti.

Treći dio izvještaja se odnosi na predstavljanje rezultata istraživanja prepreka poslovanju u Bosni i Hercegovini. U sklopu izvještaja je provedeno istraživanje prepreka sa kojima se u poslovanju susreću poslovni subjekti u BiH. U istraživanju prepreka poslovanju u BiH posmatrane su sljedeće osnovne kategorije prepreka poslovanju: pravna nesigurnost i pravosuđe; poreske obaveze; parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja; radno zakonodavstvo; javna uprava; pristup finansiranju; tržište rada.

Na kraju izvještaja se navode zaključci shodno prezentovanim rezultatima istraživanja. Pored toga, predstavljene su određene preporuke, namijenjen prije svega donosiocima odluka.

1 Metodologija izvještaja

Za potrebe analize ekonomskih dešavanja u prvom kvartalu 2021. godine korišteni su primarni i sekundarni izvori podataka. Sekundarni izvori podataka se odnose na podatke koji su dostupni iz objavljenih statističkih izvještaja, podatke dostupne iz različitih internet izvora, kao i podatke iz specijaliziranih medija. Između ostalog, kao izvor sekundarnih podataka korišteni su podaci Agencije za statistiku BiH, Porezne uprave FBiH, Poreske uprave RS i entitetskih PIO / MIO zavoda. Kao izvor za procjenu broja državljana BiH koji imaju stalni boravak u nekoj od zemalja EU korišteni su podaci Eurostata.

U sklopu izvještaja je provedeno primarno istraživanje prepreka sa kojima se u svom poslovanju susreću poslovni subjekti u BiH. Kao instrument za prikupljanje podataka je korišten modificirani anketni upitnik Hrvatske gospodarske komore, a anketiranje privrednih subjekata je provedeno u mjesecu martu 2021 godine. U istraživanju je korišten prigodan uzorak (107 ispitanika) uz primjenu CAWI i MAWI metode. Mjerenje stavova ispitanika je provedeno uz korištenje petostepene Likertove skale, a dobijeni podaci su analizirani primjenom deskriptivne statističke analize.

Osnovno ograničenje u ovom istraživanju se odnosi na kasno objavljivanje ili potpuni izostanak objavljivanja značajnog broja važnih statističkih pokazatelja te nedovoljna analitičnost statističkih izvještaja. Generalno, na nivou države statistički sistem nije potpun, dosta izvještaja je na entitetskom nivou, a brojne statistike se uopšte ne vode na nižim nivoima vlasti, tako da je veoma teško imati jasnu sliku makroekonomskih kretanja na nižim teritorijalnim nivoima. Kada je riječ o primarnom istraživanju, ograničenje se odnosi na prikupljanje podataka putem anketnog upitnika, s obzirom na nezainteresiranost privrednih subjekata za učestvovanje u istraživanju.

2 Ekonomija Bosne i Hercegovine u prvom kvartalu 2021. godine

Bosanskohercegovačka ekonomija je u prvom kvartalu 2021. godine, kao što je i bilo očekivano, iskusila sve negativne efekte globalne i recesije na domaćem tržištu. Početak godine nije obilježio optimizam niti se osjećala posebna euforija u javnosti u vezi s oporavkom. Istina, dva indikatora, koja će biti obrazložena u makroekonomskom dijelu izvještaja, ipak su bila pozitivna. Riječ je o rastu izvoza i industrijske proizvodnje, što znači da se određeni dijelovi ekonomije ipak oporavljaju. Podaci Agencije za statistiku BiH pokazuju da je Bosna i Hercegovina u prvom kvartalu 2021. godine ostvarila rekordni izvoz i to zbog značajne inostrane potražnje na tržištima EU za poluproizvodima, mineralima i sirovinama. Tako je izvoz u odnosu na prvi kvartal prošle godine povećan za 16,6%, dok je u odnosu na rekordnu 2018. godinu po izvozu, povećanje iznosilo 10,7%.¹ Slične pozitivne trendove bilježe i susjedne zemlje poput Crne Gore i Srbije. Izvoz robe iz Crne Gore imao je vrijednost od 94,4 miliona eura, a uvoz 437,9 miliona eura.² U odnosu na isti period prethodne godine izvoz je bio veći za 6,6%. Izvoz iz Srbije je povećan u prvom kvartalu za 13,6%, dok je samo u martu povećan za 34,9%.³ Ključni razlog za snažan porast potražnje u zemljama EU jeste značajan rast troškova prevoza s područja Azije. Na primjer, do početka 2021. godine cijene prevoza od Kine do Južne Amerike skočile su 443% u usporedbi sa 63% na ruti između Azije i istočne obale Sjeverne Amerike.⁴

1 Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2021), Priopćenje XVII/3, dostupno na: bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/ETR_02_2021_03_1_HR.pdf (20. 4. 2021.)

2 Monstat, uprava za statistiku, (2021), Spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore – Saopštenje 2021., dostupno na: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=1879&pageid=172> (20.04.2021.)

3 Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, (2021), Spoljna trgovina, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/spoljna-trgovina/> (20. 4. 2021.)

4 UNCTAD, (2021), Shipping during COVID-19: Why container freight rates have surged, dostupno na: <https://unctad.org/news/shipping-during-covid-19-why-container-freight-rates-have-surged> (25. 4. 2021.)

Također, u odnosu na 2020. godinu došlo je do povećanja naplate poreza i doprinosa (u Federaciji Bosne i Hercegovine). Ovaj iznos, od 1.323 milijardu konvertibilnih maraka (KM), još uvijek nije na nivou 2019. godine (1.348 milijarde KM), ali svejedno pokazuje da bi 2021. godina trebala biti godina oporavka. Ono što je još uvijek neizvjesno jeste intenzitet navedenog, naročito u komparaciji sa zemljama regiona, EU i svijeta.⁵

Svjetska banka je već u januaru 2021. godine srozala prognoze bosanskohercegovačkog ekonomskog rasta, i to na 2.8%. U odnosu na raniju prognozu, ovo je 0.6% manje.⁶ U istom izvještaju se procjenjuje rast od 3.5% za 2022. godinu, što je još uvijek skromno za ekonomiju poput bosanskohercegovačke. Za potrebe regionalne komparacije potrebno je navesti da Svjetska banka očekuje ovogodišnji rast od 3.3% za Hrvatsku, 3.1% rast za Srbiju i 6.1% rast za Crnu Goru, zemlje koje graniče s Bosnom i Hercegovinom.

Shodno predstavljenim projekcijama Svjetske banke, ekonomija Bosne i Hercegovine će se sporije oporavljati u odnosu na susjedne zemlje. Svjetska banka u svom izvještaju navodi da globalna ekonomija izlazi iz jedne od najdubljih recesija i započinje prigušeni oporavak. Vlade, domaćinstva i kompanije moraju prihvatiti promijenjeni ekonomski ambijent – odnosno “novu normalnost” kako se sada označava posebno stanje⁷ post COVID-19 života i poslovanja. Svjetska banka navodi da je promjena posebno važna sada kada je pandemija ozbiljno rastegnula fiskalne pozicije i kad su drugi pokretači dugoročnog rasta oslabili. Ulaganja su posebno umanjena 2020. godine na mnogim tržištima u nastajanju i ekonomijama u razvoju, nakon decenije trajne slabosti. Očekuje se da će se rast investicija nastaviti 2021. godine, ali uprkos porastu ulaganja u di-

5 Porezna uprava Federacije Bosne i Hercegovine, (2021), Porezni obveznici Federacije BiH u periodu januar – mart 2021. godine uplatili 1.323.870.559 KM javnih prihoda, dostupno na:

www.pufbih.ba/v1/novosti/2055/porezni-obveznici-federacije-bih-u-periodu-januar-mart-2021-godine-uplatili-1323870559-km-javnih-prihoda

6 World Bank, (2021), Global Economic Prospects, dostupno na:

<https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

7 Turjačanin V., Puhalo S., Damjanović K., Pralica M., (2020), Nova normalnost, percepcija, stavovi i ponašanja građana Bosne i Hercegovine na početku pandemije COVID-19, FES, dostupno na:

<https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/16954-20201202.pdf>

gitalne tehnologije, to neće biti dovoljno da se preokrene veliki pad iz 2020. godine.

Kada je riječ o globalnoj ekonomiji, očekuje se rast od 4%, dok je procjena rasta Svjetske banke za region Zapadnog Balkana 4.4%. Ovo znači da Bosna i Hercegovina, kako se očekuje, u 2021. godini raste ispod globalnog i regionalnog prosjeka (2.8% shodno izvještaju Svjetske banke). Projekcije Međunarodnog monetarnog fonda (MMF) su više optimistične i fokusiraju se na rast od 3.5%. MMF u februaru 2021. navodi da je pandemija imala izuzetan uticaj na ekonomiju i populaciju Bosne i Hercegovine. Ekonomske aktivnosti su prije svega ugrožene zbog mjera koje su implementirane sa ciljem čuvanja javnog zdravlja.⁸ Ono što je interesantno je da MMF navodi da vakcine, odnosno proces vakcinacije određuju potencijal oporavka bosanskohercegovačke ekonomije za ovu godinu. Upravo je vakcinacija prepoznata kao jedan od ključnih izazova za oporavak domaće ekonomije, što će biti obrazloženo u narednim dijelovima izvještaja. Projekcije međunarodnih institucija treba posmatrati s rezervom zbog dosadašnjeg iskustva da prvobitne projekcije budu optimistične, te se iste koriguju tokom godine, obično na niže.

Početkom marta međunarodna rejting agencija Standard and Poor's (S&P) potvrdila je kreditni rejting Bosne i Hercegovine, „B“ sa stabilnim izgledima. Rejting agencija S&P konstatuje da su devizne rezerve Centralne banke Bosne i Hercegovine (CBBiH) u 2020. godini porasle za 10% u bruto nominalnom iznosu u odnosu na 2019. godinu. S&P navodi da se bankarski sistem dobro nosio s uticajima pandemije. Domaći depoziti su tokom 2020. godine rasli, a da nije uočena konverzija štednih depozita iz domaće valute KM u stranu valutu.⁹ Tako su depoziti krajem januara prošle godine iznosili nešto više od 13.3 milijarde KM, dok su na kraju prvog mjeseca ove godi-

8 International Monetary Fund, (2021), IMF Executive Board 2020 Article IV Consultation with Bosnia and Herzegovina, dostupno na: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/02/26/pr2151-bosnia-and-herzegovina-imf-executive-board-2020-article-iv-consultation>

9 Klix.ba, (2021), Bolje nego što se predviđalo: Kreditni rejting BiH u 2020. godini i dalje stabilan, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/finansije/bolje-nego-sto-se-predvidjalo-kreditni-rejting-bih-u-2020-godini-i-dalje-stabilan/210302090>

ne bili više od 13.8 milijardi maraka.¹⁰ Oko pola milijarde štednje se objašnjava činjenicom da je oslabljena potrošnja i da, uslijed novih okolnosti u društvu i ekonomiji, građani i građanke, tj. potrošači nemaju mogućnosti dodatne potrošnje (parcijalna zatvaranja, otežano putovanje vani i slično). Pored toga, prisutan je strah od neizvjesnosti, zbog čega dodatna štednja uglavnom nije oročena, već se prebacila na transakcijske račune ili račune štednje po viđenju.

Posebno pitanje u prvom kvartalu se odnosi na evidentne nestabilnosti budžeta na svim nivoima vlasti. Naime, u januaru je postalo jasno da se neće ostvariti dogovor o MMF kreditu koji je bio u fokusu u zadnjem kvartalu 2020. godine. Rokovi koje je MMF postavio bh. vlastima za usvajanje pisma namjere su istekli, tako je novi aranžman od 1,5 milijardi KM ostao nedostižan za sve one koji su ga već upisali i potrošili u budžetima za 2021. godinu.¹¹ Sporno pitanje pregovora se najvećim dijelom odnosilo na uspostavu jedinstvenog registra računa fizičkih lica na nivou države. Jedinstveni registar računa poslovnih subjekata već postoji i uspostavila ga je Centralna banka Bosne i Hercegovine (CBBiH) još 2004. godine, dok se Centralni registar kredita za poslovne subjekte i fizička lica vodi od 2006. godine. Opšti dojam je da su uslovi MMF-a za uspostavljanje kreditnog aranžmana bili vrlo ostvarivi, bez nekih suštinskih reformi ili zahtjeva koji su se mogli očekivati, poput restrukturiranja rada javnih preduzeća ili smanjivanja izdataka u javnom sektoru. Potpuno je neizvjesno koliko će biti rigorozni naredni uslovi prilikom zaključenja novih kreditnih aranžmana s MMF-om, nakon prvobitnog odbijanja vlasti u BiH.

Registar računa fizičkih lica na teritoriji BiH je izuzetno važan za efikasno funkcionisanje kompletnog bankarskog sektora. Jedinstveni registar ima značajan uticaj na poslovni ambijent u našoj zemlji kroz strukturiranje pravičnijeg i transparentnijeg društva. Osim što

10 Indikator.ba, (2021), Depoziti građana veći za pola milijarde KM, dostupno na: <https://indikator.ba/Vijest.aspx?p=1&id=32034&naslov=Depoziti+građana+veći+za+pola+milijarde+KM>

11 Klix.ba, (2021), Propali pregovori s MMF-om: Političke nesuglasice stale na put do 1,5 milijardi KM, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/propali-pregovori-s-mmf-om-politicke-nesuglasice-stale-na-putu-do-1-5-milijardi-km/210109014>

je posebno važan u borbi protiv nezakonitih aktivnosti, Jedinstveni registar predstavlja i značajan mehanizam za suzbijanje finansiranja terorizma i pranja novca, olakšava identifikacije računa dužnika u poreskom i izvršnom postupku te drugim sudskim postupcima. Za stanovništvo to znači kraći put do ostvarivanja prava u sudskim postupcima, kao što su brakorazvodne parnice, naplate alimentacije, izvršni i ostavinski postupci i sl. Konkretno, za bankarski sektor, registar računa fizičkih lica bi osigurao učinkovitiji proces naplate potraživanja. Od tog, opet, građani i građanke imaju benefite, jer time banke bivaju ohrabrene za više kreditiranja i po povoljnijim uslovima.¹²

Potrebno je navesti da će, pored podrške MMF-a, Bosna i Hercegovina u narednom periodu imati izuzetnu korist od EU Ekonomskog i investicijskog plana, i to po pitanju finansiranja putne infrastrukture, ljudskog kapitala, konkurentnosti i inkluzivnog rasta, kao i zelene/digitalne tranzicije, kako se to navodi u izvještaju Svjetske banke.¹³ Riječ je o 580 miliona eura sredstava koja će se plasirati u regionu Zapadnog Balkana.¹⁴ Prethodno je prihvaćen zajam između Bosne i Hercegovine i Međunarodne banke za obnovu i razvoj (IBRD) za realizaciju Projekta oporavka i podrške firmama. Riječ je o zajmu od 45 miliona eura od kojih 60 posto ide za Federaciju BiH (FBiH) a 40 posto za Republiku Srpsku (RS). Prihvaćen je i prijedlog Odluke o prihvatanju zaduženja po Sporazumu o kreditnoj liniji (Makrofinansijska pomoć za Bosnu i Hercegovinu) između Evropske unije (kao zajmodavca) i Bosne i Hercegovine (kao zajmoprimca) i Centralne banke Bosne i Hercegovine (kao agenta zajmoprimca). Predviđeno je zaduženje od 250 miliona eura. Od toga, Federaciji BiH pripada 61,5 posto ili 153 miliona eura i 750 hiljada eura.¹⁵

12 Klix.ba, (2021), Softić: Jedinstveni registar računa je uvjet EU, bio bi veliki napredak, a ne ide nikom na štetu, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/finansije/softic-jedinstveni-registar-racuna-je-uvjet-eu-bio-bi-veliki-napredak-a-ne-ide-nikom-na-stetu/210217080>

13 World Bank, (2021), Global Economic Prospects, dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

14 European Commission, (2020), EU starts implementing Economic and Investment Plan in the Western Balkans, dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/news/eu-starts-implementing-economic-and-investment-plan-western-balkans_en

15 Radio Slobodna Evropa, (2021), Parlament FBiH prihvatio nove kredite za Federaciju

Ipak, nemogućnost da se obezbijede sredstva u kratkom roku je stvorio potrebu za dodatnim zaduživanjem na unutrašnjem tržištu. Tako je entitet Republika Srpska do kraja marta obavio šest rundi zaduženja i to uglavnom metodom aukcije trezorskih zapisa (ukupno četiri, plus dvije emisije obveznica).¹⁶ Vlada FBiH također planira uraditi isto. Prvom odlukom odobrava se emisija 21.000 trezorskih zapisa prodajom, putem kojih će se Federacija zadužiti za dodatnih 210 miliona KM. Drugom odlukom planirana je emisija 10.000 trezorskih zapisa, a zaduženje iznosi 100 miliona KM. Treća i četvrta odluka odobravaju emisije od po 5.000 trezorskih zapisa za koje će se Vlada FBiH zadužiti po 50 miliona KM.¹⁷ Vlada FBiH je najavila da se planira zadužiti za 1,9 milijardi dolara da bi se održao rast BDP-a. Ukazano je na to da je usvojena i Strategija upravljanja dugom od 2021. do 2023. godine. Ovaj dio je djelimično u koliziji sa Strategijom razvoja FBiH 2021. – 2027., gdje je navedeno „da bi puna implementacija devet ofanzivnih mjera donijela Federaciji godišnji rast BDP-a od devet do čak 13,7 posto. Prema procjenama, za implementaciju tih mjera neophodno bi bilo obezbijediti oko 530 miliona KM u sedmogodišnjem periodu, odnosno 75 miliona KM godišnje“.¹⁸ Zbog toga je nejasno zašto bi se zaduživali za 1,9 milijardi dolara da bi se održao puzajući rast u tri godine? Od početka godine došlo je do određenih povećanja poreznih obaveza. Prije svega za obrtnike u Federaciji BiH.¹⁹ Stopa doprinosa je 41.5 posto, a na raniju osnovicu doprinosi za obrtnike su bili 647,40 KM, dok su po novom 667,74 KM. Povećanje je tako 20,34 KM. U 2021. godini obrtnici će plaćati 89,23 KM više nego u 2016. godi-

BiH, dostupno na: <https://www.slobodnaevropa.org/a/parlament-fbih-prihvatio-nove-kredite-za-federaciju-bih/31082250.html>

16 Biznisinfo, (2021), RS najavila 7. rundu zaduženja ove godine, dostupno na: <https://www.biznisinfo.ba/rs-najavila-7-rundu-zaduzenja-ove-godine/>

17 Bljesak.info, (2021), Zadujuju nas „kao ludi“: Federacija tone u dužničko ropstvo, dostupno na: <https://www.bljesak.info/gospodarstvo/novac/federacija-tone-u-duznicko-ropstvo/341549>

18 Klix.ba, (2021), Đapan: Usvojeno devet ofanzivnih mjera za rast privrede i zaposlenosti u FBiH, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/djapan-usvojeno-devet-ofanzivnih-mjera-za-rast-privrede-i-zaposlenosti-u-fbih/210221029>

19 Klix.ba, (2021), Doprinosi za obrtnike skočili u novoj godini, novi udar u pandemiji, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/doprinosi-za-obrtnike-skocili-u-novoj-godini-novi-udar-u-pandemiji/210128021>

ni na mjesečnom nivou, samo zbog rasta prosječne plate. Drugim riječima, porast plata u javnom sektoru i administraciji dovodi do rasta prosječne plate u FBiH, što povećava iznos doprinosa koji plaćaju obrtnici, iako to nema bilo kakve veze sa njihovim povećanjem poslovanja ili rastom produktivnosti.

Došlo je i do redovnog povećanja cijena cigareta. Uprava za indirektno oporezivanje BiH nedavno je donijela odluku o utvrđivanju posebne i minimalne akcize na cigarete i duhan za pušenje, koja se primjenjuje od 1. januara 2021. godine.²⁰ Prema podacima koje nam je dostavila Uprava za indirektno oporezivanje, cigarete će u prosjeku poskupiti od 10 do 20 feninga, osim proizvoda brenda JTI Polska Sp čiji će proizvodi će poskupiti za jednu KM.

Interesantno je da je do ranije spomenutog povećanja prosječne plate vjerovatno došlo uslijed velikog broja nezaposlenih radnika i radnica koji su primali minimalne plate, ali i povećanja plata u javnom sektoru, prije svega zdravstvenom. Prosječna mjesečna isplaćena neto plata za januar 2021. godine u odnosu na januar 2020. godine nominalno je viša za 2,6 posto i iznosi 969 KM.²¹

20 Klix.ba, (2020), Od 1. januara poskupljuju cigarete u BiH, cijene veće do 20 feninga, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/od-1-januara-poskupljuju-cigarete-u-bih-cijene-vece-do-20-feninga/201222042>

21 Biznisinfo.ba, (2021), Prosječna plata u BiH 969 KM, dostupno na: <https://www.biznisinfo.ba/prosjecna-plata-u-bih-969-km/>

3

Izazovi za bosanskohercegovačku ekonomiju

Brojni su izazovi za bosanskohercegovačku ekonomiju predstavljeni ili naglašeni tokom prvog kvartala 2021. godine. Neki su uvjetovani dešavanjima na domaćem tržištu, u okvirima politika, dok su drugi rezultat globalnih dešavanja. U nastavku će se predstaviti neki od najvećih izazova za domaću ekonomiju koji bi se trebali riješiti u narednim kvartalima ove godine.

Izazov broj 1 – Treći val pandemije

Prvi kvartal 2021. godine je obilježen vrlo negativnim indikatorima po pitanju broja zaraženih i broja umrlih od posljedica bolesti COVID-19. Ovo posebno vrijedi za Kanton Sarajevo, koji je u jednom trenutku, nezgodno, proglašen bosanskim Bergamom. Bosna i Hercegovina je u prvom kvartalu prestigla plafon od 2.000 zaraženih dnevno. Ono što posebno zabrinjava je broj umrlih osoba. Naime, BiH spada u red 10 najvećih zemalja u svijetu po smrtnosti od bolesti COVID-19, što pokazuje da postoje brojni dublji, strukturalni problemi u sistemu zdravstva. Ranije analize zdravstvenog sistema pokazuju da je izuzetno skup, da su pacijenti nezadovoljni i da je dugoročno neodrživ u postojećem obliku. Ono što će biti izazovno za domaću ekonomiju, naročito zbog kašnjenja vakcina i procesa vakcinacije, jeste održavanje ekonomskih procesa u jeku povećanja broja zaraženih i umrlih. Preduzeća su shodno navedenom primorana privremeno ili trajno zaustavljati vlastite aktivnosti i to po više osnova – parcijalno zatvaranje ekonomije (lockdown), što će biti predmet narednog dijela izvještaja, zatim nastanak klastera na radnom mjestu i posljedično blokada rada radne snage, ali svakako gubitka ljudskih života, tj. ljudskih resursa koji predstavljaju potencijal svake ekonomije. Posljednje navedeno je posebno indikativno u zdravstvenom sektoru, gdje umiru doktori i doktorice ili načelnici i načelnice klinika, koji su nerijetko teško zamjenjivi u kratkom roku i to shodno dužini naobrazbe za ovu profesiju, kao i manjku/odlasku radne snage.

Izazov broj 2 – Djelimična zatvaranja ekonomije

Zbog svoje decentralizirane strukture, Bosna i Hercegovina je specifična kada je riječ o mjerama zatvaranja ekonomije (popularno nazvanim lockdown). Tako je moguće da jedan dio zemlje (kanton, entitet, distrikt) bude zatvoren putem seta mjera od strane države, dok drugi nije. To u konačnici narušava efekte i validnost samog zatvaranja, koje, s druge strane, ima izuzetne negativne efekte na ekonomiju. Kanton Sarajevo je u martu počeo s implementacijom ovih mjera i to po naredbi Kriznog štaba Ministarstva zdravstva Kantona Sarajevo. Na snazi je bilo ograničenje kretanja od 21 do 5 sati, bio je zabranjen rad ugostiteljskim objektima, teretanama, bazenima, spa i fitnes centrima. Ovo je prouzrokovalo brojne probleme za navedene djelatnosti, a naročito ugostitelje koji su organizovali niz protesta povodom zatvaranja. Kako bi zaštitili svoja prava, U Kantonalnoj privrednoj komori Tuzla formirana je Grupacija ugostitelja Tuzlanskog kantona koja će djelovati u okviru Udruženja za trgovinu, ugostiteljstvo i turizam.

Izazov broj 3 – Spora nabavka vakcina

Jedan od najvidljivijih problema u BiH je očit izostanak masovne vakcinacije. U ovom trenutku je neizvjesno kada će do nje doći. Prema podacima od 9. aprila u BiH je broj vakcinisanih iznosio 0,5 na 100 stanovnika²², pri čemu nisu uzeti podaci o građanima i građankama BiH koji su se vakcinisali u inostranstvu. Pored COVAX mehanizma, koji je u jednom trenutku bio ugrožen jer je Federacija BiH kasnila s uplatom u iznosu oko šest miliona eura, BiH nije obezbijedila alternativne mehanizme dostave vakcina. MMF u svom februarskom saopštenju navodi da vakcinacija uvjetuje ekonomski rast za 2021. godinu. Bosna i Hercegovina zadužila se kod Evropske unije za 250 miliona eura makrofinansijske pomoći, a detalji tog sporazuma zaključenog posljednjeg dana prošle godine ostali su skriveni široj javnosti.²³

22 Financial Times, (2021), Covid-19 vaccine tracker: the global race to vaccinate, dostupno na: <https://ig.ft.com/coronavirus-vaccine-tracker/?areas=gbr&areas=isr&areas=usa&areas=eue&areas=bih&cumulative=1&populationAdjusted=1>

23 Klix.ba, (2021), Šta je BiH obećala EU za 250 miliona eura kredita: Promjene Zakona

Izazov broj 4 – Izostanak inovativnih ekonomskih rješenja

U prvih tri mjeseca 2021. godine vlasti na različitim nivoima nisu radile na inovativnim mjerama u svrhu rješavanja problema COVID-19 recesije. Fokus je uglavnom bio na epidemiološkim mjerama koje su se odnosile na dodatne restrikcije ili lockdown, kao što je bio slučaj u Kantonu Sarajevo. U martu su u oba bosanskohercegovačka entiteta produženi moratoriji na kredite za pravna i fizička lica. Cilj navedenih moratorija je pružiti mogućnost klijentima banaka i mikrokreditnih organizacija koji se suočavaju s negativnim ekonomskim posljedicama da podnose zahtjeve za posebnim mjerama i tokom 2021. godine, pri čemu se mjera moratorijuma može produžiti do 30. 6. 2021. godine, a mjera grejs perioda do 31. 12. 2021. godine, navodi se u saopštenju Agencije za bankarstvo Republike Srpske.²⁴ U FBiH je također navedeno da moratorijum može trajati do kraja godine.²⁵

Izazov broj 5 – Negativni globalni ekonomski trendovi

Rast cijena određenih proizvoda/usluga u Bosni i Hercegovini označava najvidljivije efekte negativnih globalnih ekonomskih trendova. Naime, na globalnom nivou je došlo do promjene obrazaca potrošnje, rasta transportnih troškova i blokade određenih lanaca snabdijevanja. Na rast cijena je dodatno utjecala privremena blokada Sueckog kanala zbog broda kompanije Evergreen. Globalna dešavanja imaju izuzetan uticaj na bosanskohercegovačku ekonomiju. Ovo naročito vrijedi za tržišta zemalja EU. Većina vanjskotrgovinskih aktivnosti Bosne i Hercegovine se veže za EU ekonomiju. Posljedično, negativni EU trendovi, poput problema s vakcinacijom

o VSTV-u, poreza u FBiH, dostupno na:

<https://www.klix.ba/biznis/finansije/sta-je-bih-obecala-eu-za-250-miliona-eura-kredita-promjene-zakona-o-vstv-u-poreza-u-fbih/210106087>

24 Unija, (2021), I Republika Srpska produžila rok za moratorijum na kredite, dostupno na:

<https://unija.com/bs/i-republika-srpska-produzila-rok-za-moratorijum-na-kredite/>

25 Grad Sarajevo, (2021), U Federaciji produžen moratorij na kredite, dostupno na:

<https://www.sarajevo.ba/bs/article/11945/u-federaciji-produzen-moratorij-na-kredite>

i dugog lockdown perioda, koji usporavaju oporavak ekonomije EU i njen povratak u normalne tokove, djeluju negativno u kontekstu oporavka bh. ekonomije. Moguće da je konvergencija s EU usporila i nabavku vakcina, u smislu da se Bosna i Hercegovina u ovom procesu oslonila na EU koja ima vlastitih problema pri nabavci. Potrebno je pratiti globalne trendove i donositi strateške odluke u svrhu minimiziranja negativnih efekata.

Izazov broj 6 – Nestabilnosti budžeta

Prvi kvartal 2021. godine je obilježio pad budžetskih prihoda, što je bitno u kontekstu nestabilnosti budžeta. Određeni budžeti su anticipirali navedeno pa je tako usvojeni budžet FBiH za 2021. godinu za 72,6 miliona KM manji u odnosu na prethodnu godinu.²⁶ Brojni gradovi, opštine, kantoni su također usvojili znatno manje budžete u odnosu na 2020. godinu. Istina, ovi budžeti su uglavnom veći od rebalansa budžeta iz date godine. Republika Srpska je djelimično optimističnija u odnosu na ostale pa je tako Narodna skupština na 17. posebnoj sjednici usvojila Budžet za 2021. godinu u iznosu od 3,795 milijardi KM.²⁷ Vjerovatno je da će se budžetski nedostaci pokrivati zaduživanjem na domaćem tržištu, te se u 2021. godini očekuje rast unutrašnjeg i vanjskog, odnosno ukupnog duga. Nestabilnosti budžeta i manji budžetski potencijal će imati negativan uticaj na one koji su najviše ugroženi i po tom osnovu najviše zavise od budžetske podrške. Tu se prije svega misli na korisnike i korisnice sistema socijalne zaštite.

26 Jakovljević G., (2020), BiH: Budžet Federacije BiH za 2021. manji za 72,6 miliona KM, AA, dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/ekonomija/bih-budzet-federacije-bih-za-2021-manji-za-72-6-miliona-km/2077724>

27 Narodna Skupština Republike Srpske, (2020), Narodna skupština na 17. posebnoj sjednici usvojila Budžet za 2021. godinu u iznosu od 3,795 milijardi KM, dostupno na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/vijesti/narodna-skupština-na-17-posebnoj-sjednici-usvojila-budzet-za-2021-godinu-u-iznosu-od-3795-milijardi-km>

4 Dostupna istraživanja

U nastavku ćemo predstaviti nekoliko rezultata istraživanja koja su postala javno dostupna u prvom kvartalu 2021. godine. U februaru je objavljena publikacija „Pripremljenost lokalnih zajednica na pandemiju COVID-19“, u okviru koje su predstavljeni rezultati istraživanja stavova predstavnika i predstavnica jedinica lokalnih samouprava u Bosni i Hercegovini u vezi s COVID-19 pandemijom.²⁸ Istraživanje je obuhvatilo 23 jedinice lokalne samouprave, 128 mjesnih zajednica i 39 organizacija civilnog društva. Ukupno 61% ispitanih predstavnika i predstavnica lokalnih samouprava navodi da je pandemija imala direktne negativne efekte na lokalnu ekonomiju. Najčešće mjere jedinica lokalne samouprave u smislu podrške privredi su se odnosile na subvenciju troškova komunalija, upotrebe bilborda, kao i subvenciju kamatnih stopa i povoljnije rente. Od ispitane 23 jedinice lokalne samouprave, njih 13 je izvršilo rebalanse budžeta, kako bi mogli adekvatno realocirati budžetska sredstva za borbu protiv pandemije.

Deloitte je objavio rezultate vlastitog istraživanja „Ekonomski izgledi, Istraživanje stavova finansijskih direktora u Centralnoj Evropi 2021“. Anketirano je ukupno 590 finansijskih direktora i direktorica u 17 zemalja Centralne Evrope, među kojima je i Bosna i Hercegovina. Glavni nalazi ovog istraživanja su:²⁹

Prosječan očekivani rast BDP-a za 2021. iznosi 0,25% u poređenju sa 2,0 % u 2020. i 2,3 % u 2019. godini. (Najmanje optimizma ima među direktorima i direktoricama u Bosni i Hercegovini i Češkoj Republici).

Procenat finansijskih direktora koji očekuju da će BDP dostići više od 2,5% pao je za 4%.

70% ispitanika očekuje povećanje stope nezaposlenosti u ovoj godini u poređenju sa 36% 2020. godini. (Najveći optimisti po pitanju

28 UNDP, (2021), Pripremljenost lokalnih zajednica na pandemiju COVID-19, dostupno na: https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library/publications/LocalCommunityPreparednessforCOVID-19Pandemic.html

29 Deloitte, (2021), Ekonomski izgledi, Istraživanje stavova finansijskih direktora u Centralnoj Evropi 2021, dostupno na: <https://www2.deloitte.com/ba/bs/pages/ce-cfo-survey/articles/ce-cfo-survey-economic-outlook-2021.html>

rasta zaposlenosti su u Bosni i Hercegovini, Albaniji, Srbiji i Crnoj Gori).

62% ispitanika i ispitanica predviđa porast indeksa potrošačkih cijena. (83% u 2020., 82% u 2019.)

Indeks povjerenja finansijskih direktora i direktorica iznosi 10% za 2021. godinu u poređenju sa 9% u 2020. U 2018. godini iznosio je 23%, prije nego što je pao na 16% u 2019.

Gotovo 32% finansijskih direktora i direktorica danas, u poređenju s 10% prošle godine, očekuje da će se BDP u eurozoni povećati za više od 2,5%.

Nekoliko je interesantnih zapažanja iz ovog istraživanja. Stavovi ispitanika i ispitanica s područja Bosne i Hercegovine, Albanije, Srbije i Crne Gore su optimističniji po pitanju zaposlenosti zbog toga što ove zemlje i dalje imaju viši nivo nezaposlenosti od prosjeka EU, što može uz rast inostrane potražnje s ovog područja dovesti do značajnog smanjenja nezaposlenosti. Dodatno, očekivano je povećanje cijena zbog značajnih finansijskih paketa pomoći stranih vlada, što će dovesti do rasta očekivane inflacije, koja je opet ključna i za rast kamatnih stopa.

Valicon je u martu proveo istraživanje javnog mnijenja na uzorku od 500 ispitanika i ispitanica po državi regiona (od 18 do 65 godina). Istraživanje pokazuje da su građani i građanke BiH oni koji najviše priželjkjuju vakcinaciju – gotovo dvije trećine njih se želi vakcinisati protiv bolesti COVID-19.³⁰ Kada jednom vakcina bude dostupna, građani i građanke BiH bi izabrali Sputnik V ili Pfizer/BioNTech vakcine.

Provedeno istraživanje pokazuje da 61% građana i građanki BiH ima namjeru da se vakciniše te BiH po tome prednjači u regionu. S druge strane, prisutan je značajan procenat onih koji nemaju namjeru da se vakcinišu – 27% je izjavilo da se vjerovatno neće vakcinisati dok 12% neće sigurno. Za razliku od BiH, Hrvati i Slovenci imaju nešto manju namjeru vakcinisanja (polovina ili 50% ima namjeru da se vakciniše) dok je značajno veći procenat onih koji ne

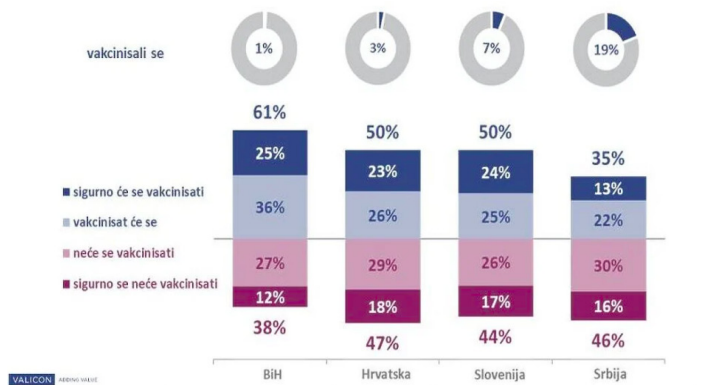
30 Klix.ba, (2021), Gotovo dvije trećine bh. građana se želi vakcinisati i to najviše vakcinama Sputnik i Pfizer, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/gotovo-dvije-trecine-bh-gradjana-se-zeli-vakcinisati-i-to-najvise-vakcinama-sputnik-i-pfizer/210317038>

žele da se vakcinišu i to naročito onih koji ne ostavljaju niti malo prostora eventualnoj namjeri vakcinisanja – gotovo petina ili 20%. Dodatna razlika u odnosu na BiH jeste ta da je, prema podacima istraživanja, u Hrvatskoj i Sloveniji dostupna vakcina te se do sada u Hrvatskoj vakcinisalo oko 3% populacije dok je u Sloveniji taj procenat nešto veći i iznosi oko 7%.

Federalni zavod za zapošljavanje je shodno istraživanju provedenom u januaru analiziralo očekivanja poslodavaca.³¹ „Većina poslodavaca procjenjuje da će u 2021. godini imati rast obima poslovanja, što ukazuje na njihov optimizam, očekivanje i nada-nje da će ipak doći do poboljšanja poslovnog ambijenta“, istakla je direktorica Federalnog zavoda za zapošljavanje Helena Lončar. Istraživanje u okviru kojeg su anketirana 1232 poslodavca i poslodavke koji imaju pet i više zaposlenih, realizirali su Federalni zavod za zapošljavanje i kantonalne službe za zapošljavanje uz tehničku podršku projekta „Istraživanje tržišta rada“ koji finansira Evropska unija. Rezultati istraživanja pokazali su da je u 2020. godini uslijed pandemije bolesti COVID-19, čak 43% ispitanika i ispitanica imalo pad obima poslovanja dok je rast obima poslovanja zabilježilo njih 26%. Rast finansijskih efekata imalo je svega 24% ispitanika i ispitanica što je u odnosu na prošlu godinu smanjenje za više od 35%. Istraživanje je pokazalo i nekoliko drugih vrlo bitnih trendova. U 2020. godini kod anketiranih poslodavaca i poslodavki bilježi se negativan rezultat između zaposlenih te radnika i radnica kojima je prekinut radni odnos. Novozaposlenih je 4076 (40%), a radni odnos je prekinut sa 6058 osoba (60%). U vezi s reakcijom na krizu uzrokovanu pandemijom bolesti COVID-19, poslodavci i poslodavke su uglavnom primjenjivali skraćivanje radnog vremena (21%). Za uvođenje rada u smjenama opredijelilo se 16% poslodavaca i poslodavki, 15% njih nije poduzimalo nikakve mjere, dok ih je 1% najavilo prekid rada. Pozitivna očekivanja poslodavaca i poslodavki su ključna za ekonomski oporavak tokom narednih godina. Vraćanjem optimizma i pozitivnih očekivanja može doći do bržeg eko-

31 Federalni zavod za zapošljavanje, (2021), Izvještaj o istraživanju tržišta rada u Federaciji BiH 2020/2021, Analiza potreba i kretanja na tržištu rada, dostupno na: fzzz.ba/ckFinderFiles/files/Izvještaj%20o%20ispitivanju%20tržišta%20rada%20u%20FBiH%202020-2021.pdf

Slika 1 – Stavovi spram vakcinacije

Izvor: Klix.ba, (2021), Gotovo dvije trećine bh. građana se želi vakcinisati i to najviše vakcinama Sputnik i Pfizer dostupno na:

<https://www.klix.ba/vijesti/bih/gotovo-dvije-trecine-bh-gradjana-se-zeli-vakcinisati-i-to-najvise-vakcinama-sputnik-i-pfizer/210317038>

nomskog oporavka, zbog većeg rasta potrošnje i investicija u toku jednog perioda.

Rezultati istraživanja ekonomiste Damira Miljevića pokazuju da je između 100 i 150 novinara i novinarki dobilo otkaze tokom krize. Ekonomista iz Banja Luke Damir Miljević je proveo istraživanje o uticaju pandemije na medije, a od 100 upita koje je slao na adrese medija u BiH, od trećine je dobio odgovore. Istraživanje je pokazalo da nema dovoljno egzaktnih nalaza, ali ipak oslikava određene trendove. Velike finansijske posljedice, procjenjuje Miljević, osjetilo je od 300 do 350 novinara. To je 10-12 posto od ukupnog broja novinara i novinarki u BiH. Rezultati ankete Udruženja BH novinari govore da je broj novinara i novinarki koji su pretrpjeli finansijsku štetu uzrokovanu pandemijom daleko veći.³²

³² Media.ba, (2021), Tokom pandemije u BiH desetine otkaza u medijima, dostupno na: <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/tokom-pandemije-u-bih-desetine-otkaza-u-medijima>

5

Pregled makroekonomskih pokazatelja za BiH u 2020. godini

Ekonomska kriza, koju je uzrokovala pandemija bolesti COVID-19, negativno se odrazila na sve makroekonomske pokazatelje tokom 2020. godine. Bosna i Hercegovina je nespremno dočekala ekonomsku krizu, nakon više godišnjih stopa ekonomskog rasta, koje su se kretale prema podacima Svjetske banke u rasponu od 3,1% – 3,2% u periodu 2015. – 2017., 3,7% u 2018. godini te 2,7% u 2019. godini.³³ Zakašnjela i nedovoljno finansijski snažna pomoć privredi dovela je do jačeg ekonomskog udara u drugom kvartalu 2020. godine, što se odrazilo i na ekonomska kretanja do kraja godine.

Prema procjeni Agencije za statistiku BiH, BDP je u 2020. godini smanjen za 4,4% posmatrajući desezonirane, lančano povezane vrijednosti u cijenama iz 2015. godine. Najveći doprinos padu BDP-a dao je pad potrošnje stanovništva, koja je smanjena za 1,03 milijarde KM.

Neto smanjenje broja radnih mjesta u FBiH tokom 2020. godine, prema podacima Porezne uprave FBiH, iznosilo je 13.990, dok je taj broj u RS-u porastao za 703, što potvrđuju podaci o broju uplatioca doprinosa PIO RS-a.

Negativni efekti pandemije odrazili su se i na prikupljene poreze u BiH. Zbirno, neto smanjenje direktnih i indirektnih poreza u Bosni i Hercegovini, tokom 2020. godine iznosilo je 792 miliona KM. Najveći doprinos padu imalo je neto smanjenje indirektnih poreza za čak 639 miliona KM.

Kretanja cijena u Bosni i Hercegovini su u 2020. godini pokazala opšti pad i smanjenje, ako se posmatra indeks potrošačkih cijena (CPI), koje je imalo deflatorne efekte u drugom, trećem i četvrtom kvartalu, krećući se u rasponu od -1,2% do -2,1%. U prvom kvartalu

³³ The World Bank, (2021), GDP growth (annual %) – Bosnia and Herzegovina, dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=BA&start=2015>

su kretanja indeksa bila pozitivna u rasponu od 0,1% do 0,7%.

Vanjskotrgovinska razmjena je tokom 2020. godine pogoršana. Izvoz iz Bosne i Hercegovine je smanjen za 972 miliona KM, dok je uvoz smanjen za rekordnih 2,62 milijarde KM. Posmatrajući ovaj makroekonomski pokazatelj, može se zaključiti da nas je ekonomska kriza vratila tri godine unazad.

Industrijska proizvodnja je tokom 2020. godine zabilježila pad od 6,2%. U četvrtom kvartalu 2020. godine ipak dolazi do prekida negativnih trendova, tačnije u decembru, kada je zabilježen i rast u iznosu od 2,8%.

Zaključno s krajem 2019. godine, podaci pokazuju da se u periodu od 2014. do 2019. godine ukupan broj državljana i državljanke Bosne i Hercegovine sa stalnim boravkom u EU povećao i iznosi 444.957. Gotovo dvije trećine izdatih dozvola odnosi se na građane i građanke mlađe od 45 godina.

U 2020. godini, u odnosu na prethodnu, došlo je do dodatnog povećanja neto broja penzionera i penzionerki u Bosni i Hercegovini za 11.780, što je dovelo do većih godišnjih izdataka za 192,5 miliona KM.

Kretanje bruto domaćeg proizvoda BiH u 2020. godini

Podaci Agencije za statistiku BiH za 2020. godinu³⁴ pokazuju da je Bosna i Hercegovina ostvarila značajan ekonomski pad tokom 2020. godine. Prema rashodovnom pristupu, podaci, koji su još uvijek procjena, pokazuju da je zabilježen veliki pad ekonomske aktivnosti tokom drugog kvartala. Na slici 2., grafički su prikazane stope kretanja prema nedesezoniranim kretanjima u pojedinim kvartalima jedne godine u odnosu na iste kvartale prethodne godine (Q/Q-1) te desezoniranim kretanjima u jednom kvartalu jedne godine u odnosu na prethodni kvartal (Q/Q-4). Prema oba kriterija, može se uočiti usporeni rast već u prvom kvartalu 2020. godine, da bi pad u drugom kvartalu bio do sada nezabilježen u Bosni i Hercegovini. U drugom kvartalu 2020. godine BDP je smanjen za 9,3% u odnosu na drugi kvartal 2019. godine, a čak 10,4% u odnosu na prvi kvartal 2020. godine. U trećem i četvrtom kvartalu 2020. godine, po-

³⁴ http://bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/NAC_04_2020_Q4_0_HR.pdf

smatrajući iste kvartale prethodne godine, nastavljen je značajan ekonomski pad od 6,3% i 3,8% respektivno, dok je rast zabilježen u trećem kvartalu 2020. godine u odnosu na drugi za 3,9% i četvrtom u odnosu na treći 2020. godine za 2,9%, što se može objasniti zbog velikog pada u drugom kvartalu, tako da je bilo moguće u odnosu na njega ostvariti rast nakon otvaranja ekonomije. Navedeni podaci, iako su još uvijek precizirani kao procjena, pokazuju značajan ekonomski pad tokom 2020. godine. Treba napomenuti da je dubina ekonomske krize ozbiljna, jer ove stope pada, kada bi se gledao ekonomski rast, Bosna i Hercegovina nije zabilježila, osim u prvim godinama nakon izlaska iz rata.

Slika 2. – Kretanja stope ekonomskog rasta prema kvartalima

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

Ako se analiziraju podaci iz tabele 1., prema kvartalima i prema pojedinim stavkama, može se uočiti da je tokom drugog, trećeg i četvrtog kvartala 2020. godine do pada BDP-a došlo zbog pada lične potrošnje stanovništva. Na ovo smo upravo kao autori upozorili na početku ekonomske krize, koju je uzrokovala pandemija bolesti

COVID-19, da će zbog pada potrošnje doći i do pada BDP-a, predlažući da država interveniše kroz jaču potrošnju i nadoknadi pad lične potrošnje, najprije kroz značajnu pomoć privredi i finansiranje plata radnika i radnica. Ovu tvrdnju potvrđuje pad potrošnje stanovništva, koja je kumulativno iznosila 1,03 milijarde KM za drugi, treći i četvrti kvartal 2020. godine, dok je potrošnja države povećana u istom periodu za samo 15,9 miliona KM.

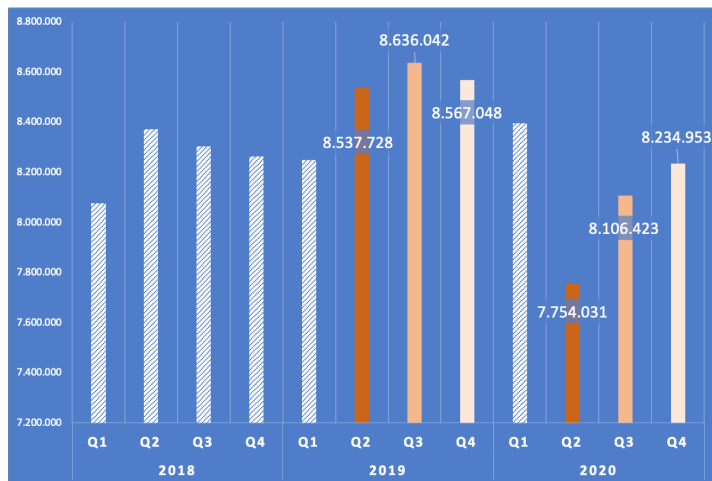
Tabela 1. – Kretanja pojedinih kategorija BDP-a u lančano povezanim vrijednostima u cijenama 2015. godine

(000) KM		Potrošnja stanovništva (C)	Državna potrošnja (G)	Bruto investicije (I)	Izvoz roba i usluga (X)	Uvoz roba i usluga (IM)	BRUTO DOMAĆI PROIZVOD
2019	Q1	6.034.501	1.632.222	1.839.417	2.938.866	4.195.525	8.249.481
	Q2	6.253.784	1.618.683	2.015.942	3.535.304	4.885.985	8.537.728
	Q3	6.517.494	1.598.039	1.852.590	3.691.005	5.023.086	8.636.042
	Q4	6.384.218	1.651.599	1.920.110	3.189.803	4.578.682	8.567.048
2020	Q1	6.056.304	1.641.318	1.808.697	2.868.977	3.980.339	8.394.957
	Q2	5.717.276	1.625.416	1.507.341	2.375.548	3.471.550	7.754.031
	Q3	6.316.314	1.603.514	1.611.197	2.879.146	4.303.748	8.106.423
	Q4	6.094.813	1.655.338	1.733.704	3.012.210	4.261.112	8.234.953

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

Kako bi se grafički prikazali ovi podaci, pripremljena je slika 3. na kojoj se mogu istim bojama primijetiti isti kvartali tokom 2019. i 2020. godine. Jasno se može uočiti pad nivoa ekonomske aktivnosti tokom perioda, čime se vidi da je došlo do značajnog ekonomskog pada tokom 2020. godine u odnosu na 2019. godinu, ali isto tako da je došlo do rasta pojedinih kvartala u odnosu na prethodni kvartal. No, to je zbog velikog pada tokom drugog kvartala 2020. godine. Ovi podaci također potvrđuju da se ekonomski oporavak i dosizanje pretpandemijskog stanja ne može očekivati tokom 2021. godine, već tokom 2022. godine, kako smo prvobitno i ukazali u našem prvom izvještaju, što u mnogome zavisi od procesa vakcinacije u Bosni i Hercegovini te vraćanja optimizma na tržište.

Slika 3. – Kretanja pojedinih kategorija BDP-a u lančano povezanim vrijednostima u cijenama 2015. godine

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

Kretanja zaposlenosti u Federaciji BiH i RS-u

Nekoliko je različitih izvora podataka o kretanju nivoa zaposlenosti u Bosni i Hercegovini, koji se često značajno razlikuju, što otežava njegovo ispravno praćenje. Oni uključuju registrovanu stopu zaposlenosti i nezaposlenosti, podatke iz anketa o radnoj snazi te podatke Porezne uprave FBiH i Zavoda PIO RS. Podaci o registrovanoj stopi zaposlenosti se objavljuju sa zakašnjenjem od nekoliko mjeseci, što nam ne omogućava pravovremeno praćenje. Kada su u pitanju podaci iz Ankete o radnoj snazi, zbog izmjena u načinu obrade, došlo je do neprirodno velikog skoka u broju zaposlenih, obimu radne snage i radno sposobnog stanovništva, što ne pruža mogućnost usporedbe s prethodnim godinama. Zbog toga su prikazani podaci Porezne uprave FBiH³⁵, koja objavljuje nove podatke

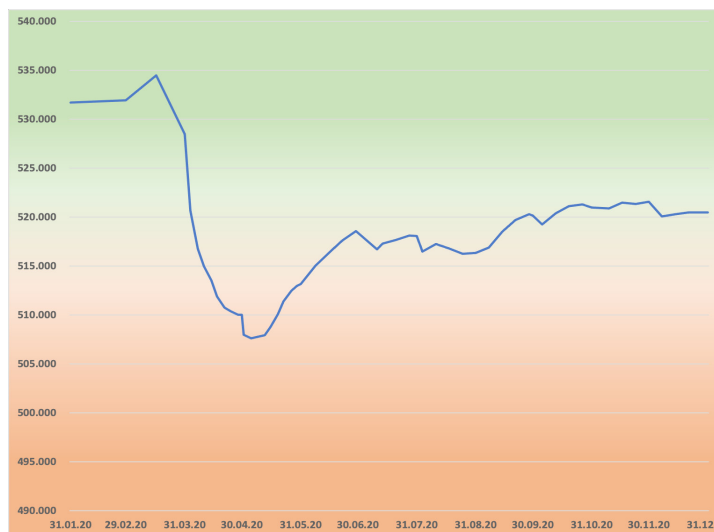
35 Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje Republike Srpske, (2020), Statistički bilteni – 2020, dostupno na: www.fondpiors.org/statisticki-bilteni/statisticki-bilteni-2020/

na sedmičnom nivou, sa zakašnjenjem od samo sedam dana, te podaci PIO RS-a³⁶, koji nude broj radnika i radnica za koje se uplaćuju doprinosi za prethodni mjesec.

Na osnovu ovih podataka, grafički su na slikama 4. i 5, prikazana kretanja nivoa zaposlenosti i nezaposlenosti za FBiH i RS tokom 2020. godine.

Podaci za FBiH uključuju 55 pojedinačnih vrijednosti za period 31. 1. – 31. 12. 2020. godine. Ovi podaci, prikazani na slici 4., pokazuju da je najveći broj zaposlenih bio 16. 3. 2020. godine, kada je iznosio 534.483 radnika, da bi se taj broj smanjio na najmanji nivo 5. 5. 2020. godine kada je iznosio 507.607 ili smanjenje za 26.876 radnika. Nakon početnog rasta, do kraja godine zaposlenost je porasla na 520.493 radnika, što je neto smanjenje u 2020. godini od 13.990 radnika.

Slika 4. – Prikaz kretanja broja radnika i radnica u FBiH u 2020. godini

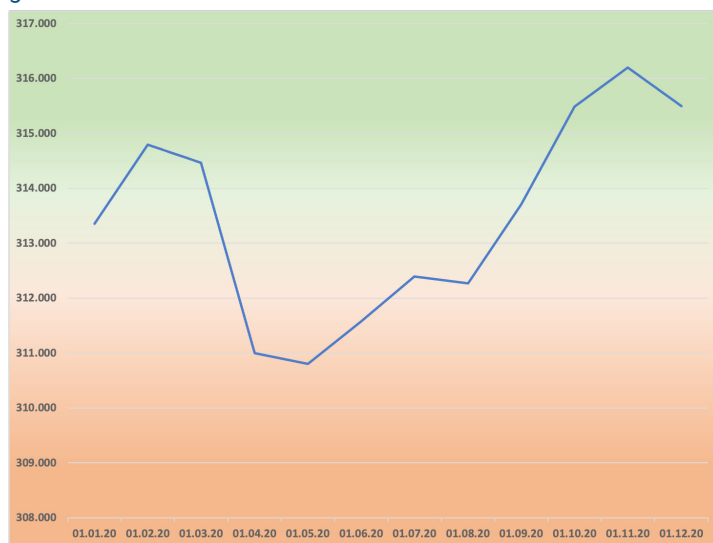

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Porezne uprave FBiH

36 Porezna uprava Federacije Bosne i Hercegovine, (2021), Obavještenja, dostupno na: www.pufbih.ba/v1/novosti/obavjestenja

Za razliku od Federacije BiH, podaci za RS su nešto drugačiji i grafički prikazuju seriju od 12 mjesečnih vrijednosti. Najveći nivo zaposlenosti zabilježen je u februaru 2020. godine, kada je zaposlenost iznosila 314.795 radnika, da bi najniži nivo bio zabilježen u maju i iznosio je 310.798 radnika, što je neto smanjenje od 3.997. Do kraja godine, prema podacima PIO RS, zaposlenost je čak i povećana za 703 radnika, što se vidi na slici 5.

Slika 5. – Prikaz kretanja broja radnika i radnica u RS-u u 2020. godini

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka PIO RS

Kretanja naplate direktnih i indirektnih poreza

Negativni efekti pandemije bolesti COVID-19 odrazili su se i na prikupljanje poreza i doprinosa. Prema podacima UIINO³⁷, Porezne

37 Uprava za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine, (2020), Prihodi UIO, dostupno na: www.new.uino.gov.ba/bs/Prihodi-2020

uprave FBiH³⁸ i Poreske uprave RS-a³⁹, neto smanjenje naplaćenih poreza i doprinosa iznosi 792 miliona KM u 2020. godini. U ovoj strukturi, najveći pad ostvaren je u naplati indirektnih poreza, što se može objasniti padom potrošnje stanovništva. Od ukupnog iznosa smanjene naplate poreza i doprinosa, 639 miliona KM ili 80,7% se odnosi na indirektne poreze. Treba napomenuti da je u pitanju neto iznos, nakon što se obračunaju povрати. U Federaciji BiH zabilježen je pad u naplati direktnih poreza od 158 miliona KM, dok je u RS-u zabilježeno povećanje čak od pet miliona KM. U RS-u u ovom iznosu nisu uključeni povрати doprinosa, koji se vrte jednim dijelom poslodavcima, kao dio poticaja, ako se radnicima i radnicama ponude plate preko određenog nivoa. Značajan doprinos padu u naplati indirektnih poreza, doprinio je visok nivo i nekontrolisano povećanje akciza na duhan, koje su sada dostigle nivo od 90,1%⁴⁰, što je veće od prosjeka EU i zemalja regiona. Kao posljedica, naplata akciza i PDV-a na duhan je u 2020. godini manja za 182 miliona KM.⁴¹ Detalji kretanja direktnih i indirektnih poreza prikazani su grafički na slici 6.

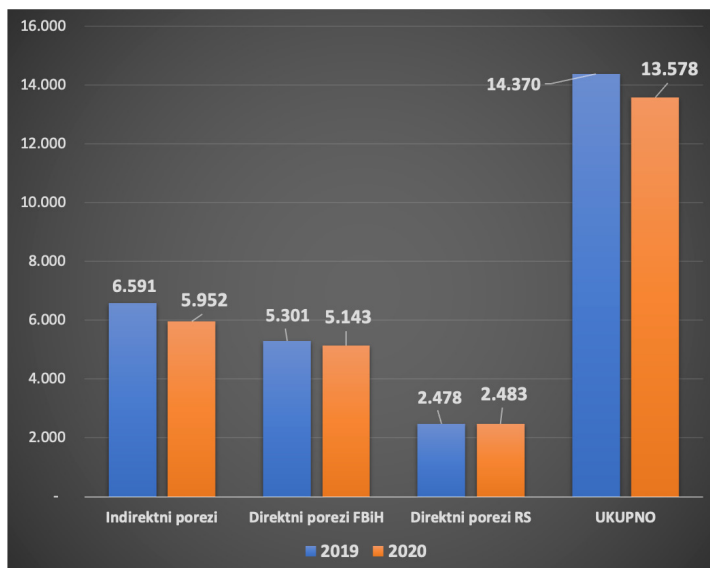
38 Porezna uprava Federacije Bosne i Hercegovine, (2021), Konferencija za medije – 14. 1. 2021. godine, Sarajevo, dostupno na: pufbih.ba/v1/public/upload/files/PRESS%20%20konferencija%202020%20%20prezentovano.pdf

39 Porezna uprava Republike Srpske, (2021), Novosti, dostupno na: <https://poreskaupravar.org/category/novosti/>

40 CPU, (2021), Rasvjetljavanje ekonomije u sjeni, Istraživanje neformalne ekonomije u četiri države Jugoistočne Evrope, dostupno na: www.cpu.org.ba/media/44102/policy-brief-bs_v05print.pdf

41 Klix.ba, (2021), Anketa pokazala da bi 90 posto građana i građanki kupovalo legalne cigarete da su nameti manji, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/privreda/anketa-pokazala-da-bi-90-posto-gradjana-kupovalo-legalne-cigarete-da-su-nameti-manji/210128135>

Slika 6. – Naplata direktnih i indirektnih poreza u BiH tokom perioda 2019-2020.

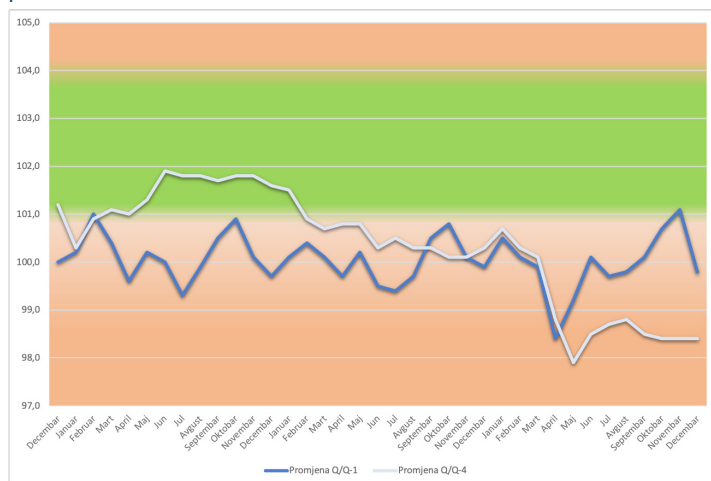
Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka UIHO BiH, Porezne uprave FBiH i Poreske uprave RS

Kretanja indeksa potrošačkih cijena (CPI)

Kretanja cijena u Bosni i Hercegovini su i tokom 2020. godine pokazala opšti pad i smanjenje, ako se posmatra indeks potrošačkih cijena (CPI). Na slici 7. grafički se mogu primijetiti dva nivoa kretanja i to prvi koji se odnosi na mjesečna kretanja u odnosu na isti mjesec prethodne godine i kretanja u odnosu na prethodni mjesec. Podaci za vremensku seriju od decembra 2017. godine pokazuju opšti pad nivoa cijena, osim kratkotrajnog perioda tokom 2018. godine, što je posebno došlo do izražaja u pandemijskoj godini, kao posljedica smanjenja potrošnje stanovništva. Na grafikonu su posebno bojama prikazane zone optimalnog kretanja nivoa cijena, od 100 do 104 indeksna poena ili u relativnom omjeru od 0 – 4% rasta, tj. infla-

cije. Deflacija, ili pad cijena je možda čak i opasnija pojava od umjerenog porasta nivoa cijena, jer je posljedica smanjenog optimizma na tržištu i negativnih očekivanja. Dodatno, analiza strukture opšteg kretanja nivoa cijena pokazuje da su cijene hrane rastle tokom svakog perioda, ali da su na pad cijena uticali neki drugi, možda manje važni proizvodi, od 619 ukupno koliko čini ovu posmatranu grupu indeksa, što je dovelo u praksi da cijene osnovnih životnih namirnica rastu, ali da se to ne primijeti kroz opšti rast cijena.

Slika 7. – Kretanja nivoa indeksa potrošačkih cijena u BiH tokom perioda.

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

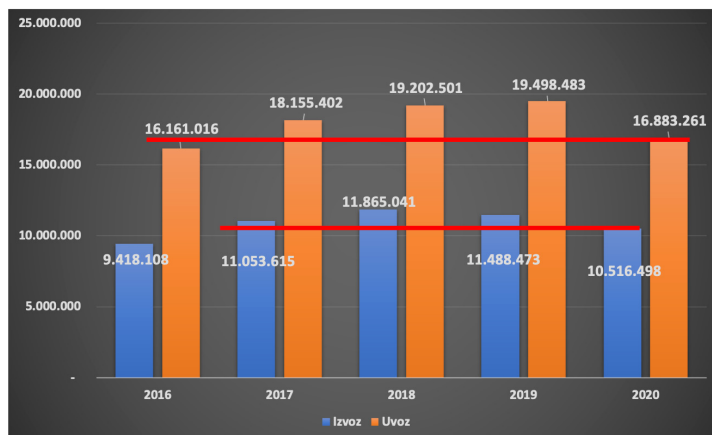
Kretanja vanjskotrgovinske razmjene

Vanjskotrgovinska razmjena u Bosni i Hercegovini tokom 2020. godine je znatno pogoršana. Prema podacima Agencije za statistiku BiH⁴², izvoz iz Bosne i Hercegovine je tokom 2020. godine

⁴² Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, (2021), Priopćenje – 20. 1. 2021. godine, Sarajevo, dostupno na: bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/ETR_01_2020_12_0_HR.pdf

smanjen za 972 miliona KM, a uvoz za rekordnih 2,62 milijarde KM. Iako je došlo i do pada apsolutnog nivoa izvoza i uvoza, omjer pokrivenosti uvoza izvozom je poboljšán – sa 58,9% u 2019. godini na 62,3%, što je prije svega rezultat značajnog pada uvoza. Iako je poboljšanje vanjskotrgovinskog omjera poželjno zbog smanjenja vanjskotrgovinskog deficita, koji je smanjen s 8,0 na 6,4 milijarde KM, on ujedno govori da je došlo i do značajnog pada potrošnje stanovništva na nivou ekonomije, jer se dio potrošnje usmjerava na uvoz potrošačkih proizvoda iz inostranstva. Na slici 8. grafički je prikazana vanjskotrgovinska razmjena u posljednjih nekoliko godina. Što se tiče uvoza, Bosna i Hercegovina se vratila na nivo iz 2016. godine, kada je imala približno isti nivo uvoza iz inostranstva. Stanje s izvozom je malo drugačije, jer nivo izvoza pokazuje da je ustvari granica između 2016. i 2017. godine, ali približno više odgovara nivou 2017. godine. Ako se samo posmatra ovaj makroekonomski pokazatelj, može se zaključiti da nas je ekonomska kriza vratila barem tri godine unazad.

Slika 8. Vanjskotrgovinska razmjena u BiH tokom perioda 2016-2020.

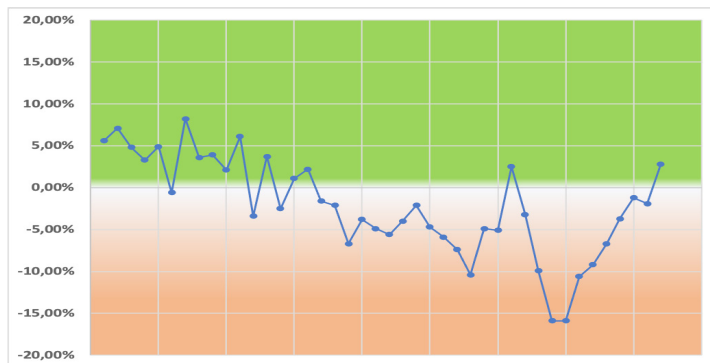

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

Kretanja industrijske proizvodnje

Pad indeksa obima industrijske proizvodnje u Bosni i Hercegovini bilježi se sve od oktobra 2018. godine, što se dijelom može objasniti negativnim vanjskim uticajima zbog usporavanja ekonomije Njemačke, recesije u Italiji te padu vrijednosti turske lire, što se u konačnici odrazilo i na našu ekonomiju, jer su u pitanju zemlje koji su značajni vanjskotrgovinski partneri Bosne i Hercegovine. Ipak, pred sami početak pandemije u Bosni i Hercegovini, industrijska proizvodnja u januaru 2020. godine zabilježila je porast od 2,5% u odnosu na januar 2019. godine. Međutim, zatvaranje ekonomija širom svijeta, pa tako i Bosne i Hercegovine, dovelo je do velikog pada indeksa obima industrijske proizvodnje tokom 2020. godine⁴³, prije svega u mjesecima aprilu, maju i junu, kada je pad iznosio 15,9%, 15,9% i 10,6% respektivno. U četvrtom kvartalu 2020. godine dolazi do prekida negativnih trendova, tačnije u decembru, kada je zabilježen rast u iznosu od 2,8%. Zbirno gledano za 2020. godinu, industrijska proizvodnja je zabilježila pad od 6,2%. Detalji o kretanju industrijske proizvodnje tokom posljednjih godina prikazani su grafički na slici 9.

Slika 9. Kretanja industrijske proizvodnje u BiH u periodu juli 2017. – decembar 2020.

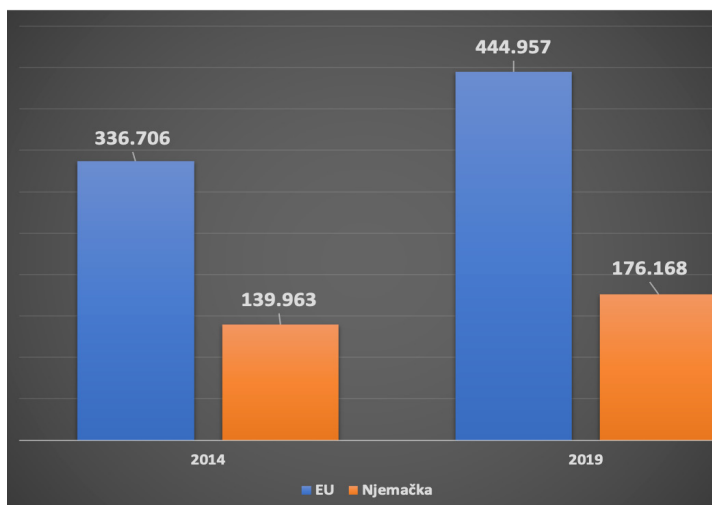
Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Agencije za statistiku BiH

43 Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, (2021), Priopćenje – 20. 1. 2021. godine, Sarajevo, dostupno na: bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/IND_01_2020_12_0_BS.pdf

Kretanja stanovništva iz Bosne i Hercegovine

U Bosni i Hercegovini ne postoje zvanični podaci domaćih institucija o broju građana i građanki Bosne i Hercegovine koji su napustili, privremeno ili trajno, svoju državu. Podaci Eurostata⁴⁴, koji se odnose na sve važeće dozvole po razlozima, dužini važenja i državljanstvu, zaključno s krajem 2019. godine, pokazuju da se u periodu od 2014. do 2019. godine ukupan broj državljana i državljanke Bosne i Hercegovine povećao i iznosi 444.957, koji su iz bilo kojeg razloga imali trajnu dozvolu u zemljama EU. Prema tim podacima, za posmatrani period, broj građana i građanki sa stalnim boravkom se povećao za 108.251. Ako se gleda struktura izdatih dozvola prema zemljama, onda je u 2019. godini 39,6% svih izdatih dozvola bilo u Njemačkoj. Grafički, detalji su prikazani na slici 10.

Slika 10. – Sve važeće stalne dozvole u EU za državljane i državljanke BiH na kraju perioda 2014-2019.

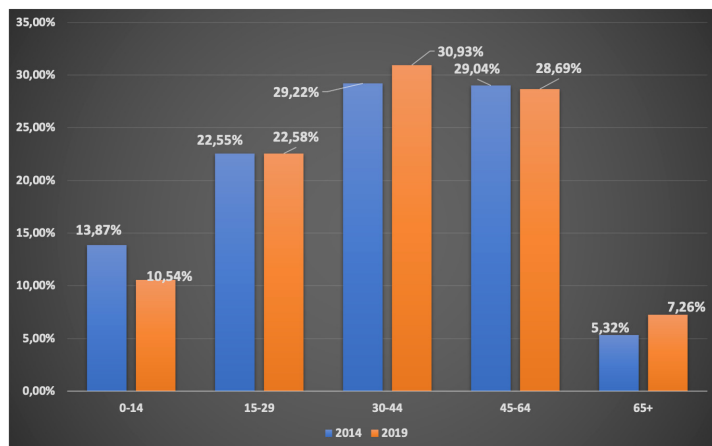

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Eurostata

44 Eurostat, (2021), Data Browser, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_RESVALID__custom_591679/default/table?lang=en

Analiza druge dostupne baze podataka Eurostata⁴⁵, koja se odnosi na sve važeće dozvole po dobnim skupinama, pokazuje strukturu stalnih dozvola po dobnim skupinama. Podaci u ovoj bazi podataka nisu potpuni za sve zemlje, nedostaju podaci za zemlje kao što je Njemačka, ali na osnovu dobne strukture u drugim zemljama, rezultati su prikazani na slici 11. Analizom ovih podataka može se vidjeti da se većina dozvola izdaje građanima u kategoriji 25 – 45, koja je vodeća kategorija za razvoj bilo koje zemlje. U odnosu na 2014. godinu, zabilježen je blagi porast broja izdatih dozvola za ovu kategoriju u 2019. godini, što znači da se na svakih pet izdatih dozvola dvije odnose na ovu kategoriju. Ukupno, gotovo dvije trećine izdatih dozvola odnosi se na građane mlađe od 45 godina.

Slika 11. – Sve važeće stalne dozvole prema dobnj skupini u EU za državljane i državljanke BiH

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka Eurostata

⁴⁵ Eurostat, (2021), Data Browser, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_RESVAS_custom_591680/default/table?lang=en

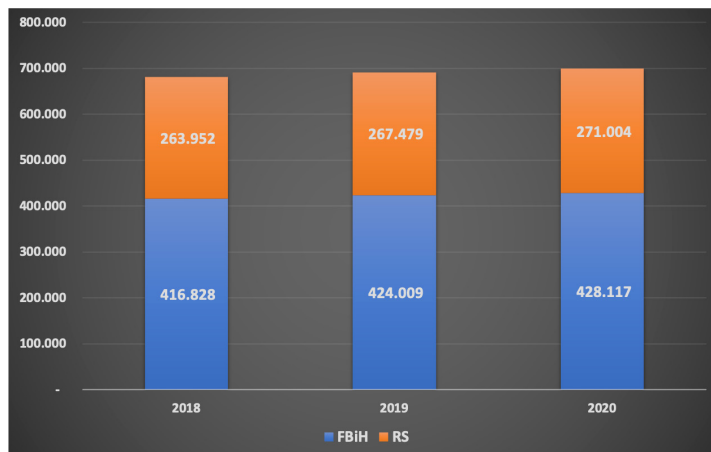
Kretanja broja penzionera i penzionerki u Bosni i Hercegovini

Porast broja penzionera i penzionerki u Bosni i Hercegovini ima za posljedicu veća izdvajanja za finansiranje izdataka za penzije. U 2020. godini, a u odnosu na 2019. godinu, prema podacima PIO/ MIO FBiH⁴⁶ i PIO RS⁴⁷, došlo je do dodatnog povećanja neto broja penzionera u Bosni i Hercegovini za 11.780, što je dovelo do većih godišnjih izdataka za 192,5 miliona KM. Podaci o broju penzionera i penzionerki se odnose na razliku između decembra i januara posmatrane godine, gdje treba naglasiti da svake godine dolazi do pada broja penzioniranih u januaru u odnosu na decembar. S obzirom na to da su penzioni sistemi u Bosni i Hercegovini dio entitetskih budžeta, tj. doprinosi se uplaćuju u budžete entiteta, a iz tih budžeta se isplaćuju penzije, u vremenu ekonomske krize, kada ima manje naplaćenih poreza i doprinosa, ovo povećanje izdataka za penzije predstavlja dodatni pritisak na finansijsku stabilnost oba bh. entiteta. Povećanje izdataka za penzije ne znači da su isplate penzija ugrožene u kratkom i srednjem roku, jer su one među prvim u isplatnom redu, ali zbog ovih povećanih izdataka te sporog oporavka ekonomije može doći do kašnjenja u isplati primanja drugih budžetskih kategorija. Stabilnost penzionog sistema može biti ugrožena u dugom roku zbog stare strukture stanovništva i radne snage te iseljavanja mladih. Detalji o broju penzionera i penzionerki na kraju prikazane godine, prikazani su grafički na slici 12.

46 Federalni zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje, (2021), Statistika, dostupno na: https://www.fzmio.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=65&Itemid=68&lang=ba

47 Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje Republike Srpske, (2020), Statistički bilteni – 2020, dostupno na: www.fondpiors.org/statisticki-bilteni/statisticki-bilteni-2020/

Slika 12. – Broj penzionera u BiH prema entitetima tokom perioda 2018-2020.

Izvor: Kreacija autora na osnovu podataka PIO/MIO FBiH i PIO RS

6

Istraživanje prepreka poslovanju u Bosni i Hercegovini

U sklopu izvještaja je provedeno istraživanje prepreka s kojima se u poslovanju susreću poslovni subjekti u BiH. Kao instrument za prikupljanje podataka korišten je modificirani anketni upitnik Hrvatske gospodarske komore⁴⁸, a anketiranje privrednih subjekata je provedeno u martu 2021 godine. Modifikacija originalnog anketnog upitnika se odnosila na jezičke izmjene u kontekstu domaćeg okruženja, a dvije kategorije – pravna sigurnost i pravosuđe – su u našem upitniku integrisane u kategoriju pravna nesigurnost i pravosuđe. Pouzdanost mjernog instrumenta je ispitana izračunom koeficijenta Cronbachova alfa, a rezultati pokazuju visoku pouzdanost korištenog mjernog instrumenta kako za cijeli mjerni instrument (0,931), tako i za sve posmatrane dimenzije (kod svih dimenzija je koeficijent Cronbachova alfa iznosio više od 0,8).

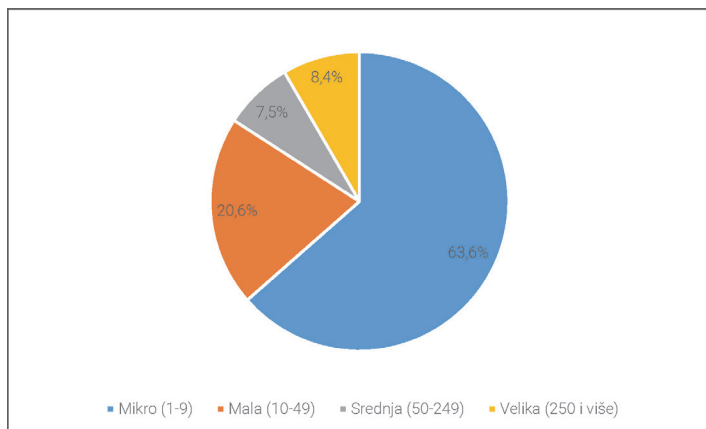
U istraživanju je korišten prigodan uzorak (107 ispitanika) uz primjenu CAWI i MAWI metode. Stavovi ispitanika u vezi s preprekama u poslovanju mjereni su uz korištenje petostepene Likertove skale (od 1 „veoma mala prepreka“ do 5 „veoma velika prepreka“). Struktura uzorka, s obzirom na veličinu preduzeća, pri čemu je kao kriterij korišten broj zaposlenih, prikazana je na slici 13.

Ono što je ograničenje ovog istraživanja je veličina uzorka, koji je relativno mali u odnosu na ciljanu populaciju (ukupan broj privrednih subjekata). Privredni subjekti su pokazali inertnost i nezainteresiranost da sudjeluju u ovakvom istraživanju.

48 Hrvatska gospodarska komora, (2018), Upitnik o preprekama u poslovanju, dostupno na:

<https://hgk.hr/upitnik-o-preprekama-u-poslovanju-1>

Slika 13. – Struktura uzorka prema veličini preduzeća (broj zaposlenih)

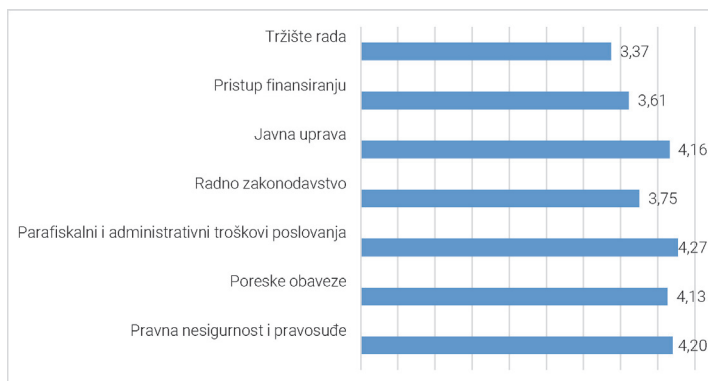

Izvor: autori

U istraživanju prepreka poslovanju u BiH posmatrane su sljedeće osnovne kategorije prepreka:

- Pravna nesigurnost i pravosuđe
- Poreske obaveze
- Parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja
- Radno zakonodavstvo
- Javna uprava
- Pristup finansiranju
- Tržište rada

Na slici 14 su prikazane srednje vrijednosti ocjena ispitanika i ispitanica kada je riječ o navedenim osnovnim kategorijama. Prosječna srednja vrijednost ocjene za sve posmatrane kategorije je iznosila 3,39. Kao najveće prepreke poslovanju u BiH su označeni Parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja (4,27) te Pravna nesigurnost i pravosuđe (4,20). S druge strane, ispitanici su Tržište rada (3,37) i Pristup finansiranju (3,61) ocijenili kao najmanje prepreke poslovanju.

Slika 14. Prepreke poslovanju u BiH

Izvor: autori

U nastavku će biti prezentirani detaljniji rezultati istraživanja za svaku posmatranu kategoriju prepreka poslovanju u BiH

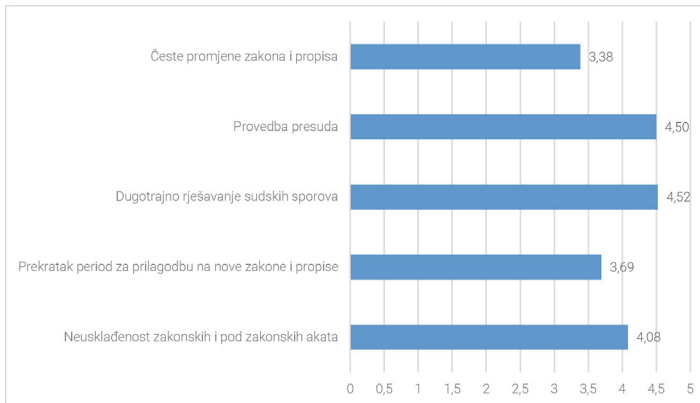
Pravna nesigurnost i pravosuđe

Unutar kategorije *Pravna nesigurnost i pravosuđe* posmatrane su sljedeće specifične prepreke:

- Česte promjene zakona i propisa
- Neusklađenost zakonskih i podzakonskih akata
- Prekratak period za prilagodbu na nove zakone i propise
- Dugotrajno rješavanje sudskih sporova
- Provedba presuda

Na slici 15 su prikazane srednje vrijednosti ocjena ispitanika i ispitanica za kategoriju *Pravna nesigurnost i pravosuđe*. Kao najveće specifične prepreke ocijenjene su *Dugotrajno rješavanje sudskih sporova* (4,52) i *Provedba presuda* (4,50). Također, kao velika pre-

preka je ocijenjena i *Neusklađenost zakonskih i podzakonskih akata* (4,08). Kao najmanja prepreka unutar posmatrane kategorije ocijenjena je *Česte promjene zakona i propisa* (3,38). Generalno, za sve posmatrane prepreke unutar ove kategorije prosječna ocjena veličine prepreka iznosi 4,03.

Slika 15. Pravna nesigurnost i pravosuđe

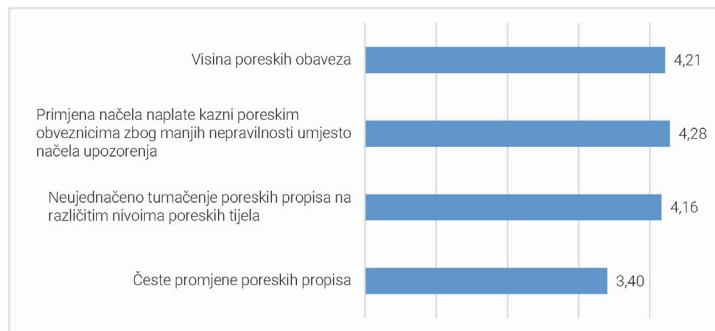
Izvor: autori

Poreske obaveze

Unutar kategorije *Poreske obaveze* posmatrane su sljedeće specifične prepreke:

- Česte promjene poreskih propisa
- Neujednačeno tumačenje poreskih propisa na različitim nivoima poreskih tijela
- Primjena načela naplate kazni poreskim obveznicima zbog manjih nepravilnosti umjesto načela upozorenja
- Visina poreskih obaveza

Slika 16. Poreske obaveze

Izvor: Autori

Na slici 16 su prikazane srednje vrijednosti ocjena za kategoriju Poreske obaveze. Ispitanici i ispitanice su kao najveće specifične prepreke ocijenili Primjena načela naplate kazni poreskim obveznicima zbog manjih nepravilnosti umjesto načela upozorenja (4,28) i Visina poreskih obaveza (4,21). S druge strane, kao najmanja prepreka unutar ove kategorije ocijenjena je Česta promjena poreskih propisa (3,30). Generalno, za sve posmatrane prepreke unutar ove kategorije prosječna ocjena veličine prepreka iznosi 4,01.

Parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja

Unutar kategorije *Parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja* posmatrane su sljedeće specifične prepreke:

- Obaveza plaćanja troškova koji nisu povezani s osnovnom djelatnošću preduzeća
- Visina parafiskalnih i administrativnih troškova
- Vrijeme utrošeno na ispunjavanje obaveza iz određenih pravila/propisa
- Netransparentnost administrativnih troškova poslovanja
- Broj potrebnih procedura za ispunjavanje obaveza iz određenih pravila/propisa

Slika 17. Parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja

Izvor: Autori

Na slici 17 su prikazane srednje vrijednosti ocjena ispitanika za kategoriju Parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja. Generalno, za sve posmatrane specifične prepreke unutar ove kategorije prosječna ocjena iznosi 4,23. Ispitanici i ispitanice su sve navedene prepreke poslovanju ocijenili kao velike, a kao najveća specifična prepreka unutar ove kategorije je ocijenjena Broj potrebnih procedura za ispunjavanje obaveza iz određenih pravila/propisa (4,40). S druge strane, kao najmanja prepreka unutar ove kategorije je ocijenjena Obaveza plaćanja troškova koji nisu povezani s osnovnom djelatnošću preduzeća (4,12).

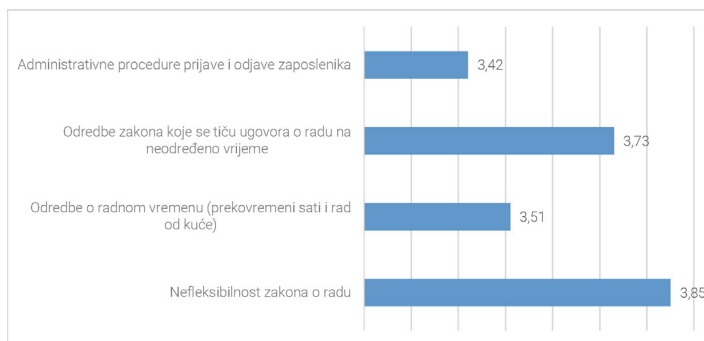
Radno zakonodavstvo

Unutar kategorije *Radno zakonodavstvo* posmatrane su sljedeće specifične prepreke:

- Nefleksibilnost Zakona o radu
- Odredbe o radnom vremenu (prekovremeni sati i rad od kuće)
- Odredbe zakona koje se tiču ugovora o radu na neodređeno vrijeme

- Administrativne procedure prijave i odjave zaposlenika i zaposlenica

Slika 18. Radno zakonodavstvo

Izvor: Autori

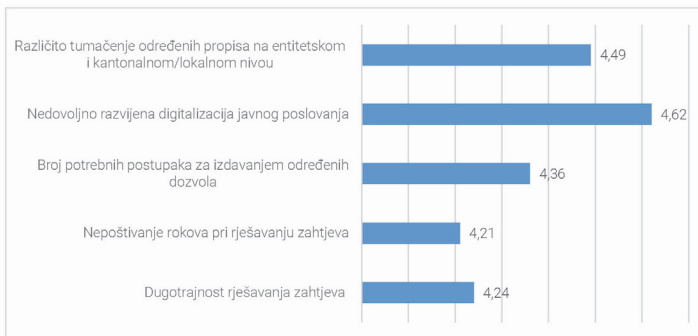
Na slici 18 su prikazane srednje vrijednosti ocjena ispitanika i ispitanica za kategoriju Radno zakonodavstvo. Za sve posmatrane prepreke unutar ove kategorije prosječna ocjena iznosi 3,62. Kao najveće specifične prepreke unutar ove kategorije ispitanici su ocijenili Nefleksibilnost Zakona o radu (3.85) i Odredbe zakona koje se tiču ugovora o radu na neodređeno vrijeme (3,73). Administrativne procedure prijave i odjave zaposlenika i zaposlenica su ocijenjene kao najmanja specifična prepreka unutar ove kategorije (3,42).

Javna uprava

Unutar kategorije *Javna uprava* posmatrane su sljedeće specifične prepreke

- Dugotrajnost rješavanja zahtjeva
- Nepoštivanje rokova pri rješavanju zahtjeva
- Broj potrebnih postupaka za izdavanjem određenih dozvola
- Nedovoljno razvijena digitalizacija javnog poslovanja
- Različito tumačenje određenih propisa na entitetskom i kantonalnom/lokalnom nivou

Slika 19. Javna uprava

Izvor: Autori

Na slici 19 su prikazane srednje vrijednosti ocjena za kategoriju Javna uprava. Za sve posmatrane prepreke unutar ove kategorije prosječna ocjena iznosi 4,38 i sve su specifične prepreke ocijenjene kao velike. Kao najveće specifične prepreke unutar ove kategorije ispitanici i ispitanice su ocijenili Nedovoljno razvijena digitalizacija javnog poslovanja (4.62) i Različito tumačenje određenih propisa na entitetskom i kantonalnom/lokalnom nivou (4.49). Nepoštivanje rokova pri rješavanju zahtjeva je ocijenjena kao najmanja specifična prepreka unutar ove kategorija (4,21).

Pristup finansiranju

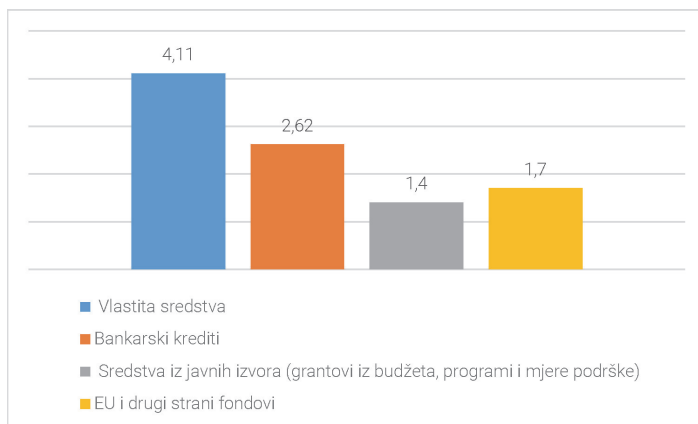
Unutar ove kategorije prepreka ispitanici i ispitanice su ocjenjivali iz kojeg izvora dolazi najveći udio finansiranja njihovih razvojnih i investicionih projekata. Posmatrani su sljedeći izvori finansiranja:

- Vlastita sredstva
- Bankarski krediti
- Sredstva iz javnih izvora (grantovi iz budžeta, programi i mjere podrške)
- EU i drugi strani fondovi

Na slici 20 su prikazani odgovori ispitanika i ispitanica u vezi s izvorima finansiranja razvojnih i investicionih projekata. U mjerenju stavova korištena je petostepena Likertova skala (od 1 „najmanji udio“ do 5 „najveći udio“).

Najveći udio u finansiranju razvojnih i investicionih projekata imaju vlastita sredstva i bankarski krediti, dok se najmanji udio u finansiranju odnosi na sredstva iz javnih izvora.

Slika 20. Pristup finansiranju

Izvor: Autori

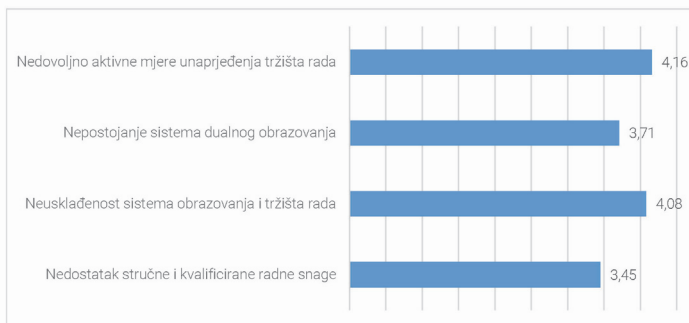
Tržište rada

Unutar kategorije *Tržište rada* posmatrane su sljedeće specifične prepreke:

- Nedostatak stručne i kvalificirane radne snage
- Neusklađenost sistema obrazovanja i tržišta rada
- Nepostojanje sistema dualnog obrazovanja
- Nedovoljno aktivne mjere unapređenja tržišta rada

Rezultati istraživanja o preprekama poslovanju u vezi s tržištem rada prikazani su na slici 21. Prosječna ocjena za sve specifične prepreke posmatrane u okviru ove kategorije iznosi 3,85. Kao najveće specifične prepreke poslovanju ispitanici i ispitanice su ocijenili Nedovoljno aktivne mjere unapređenja tržišta rada (4,16) i Neusklađenost sistema obrazovanja i tržišta rada (4,08). S druge strane, kao najmanju prepreku poslovanju su ocijenili Nedostatak stručne i kvalificirane radne snage (3,45).

Slika 21. Tržište rada

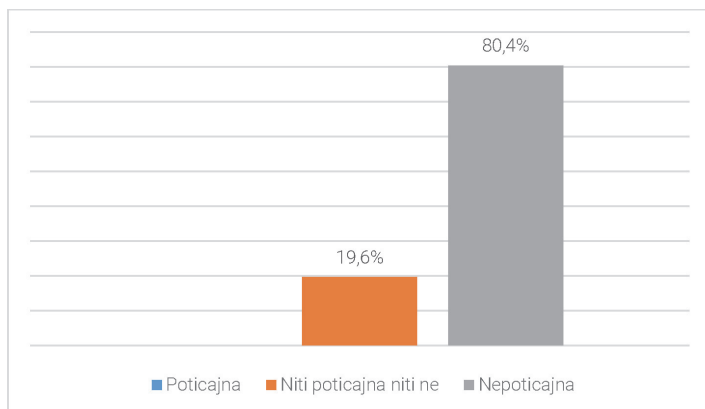

Izvor: Autori

Poslovna klima

U ovom dijelu istraživanja ispitanici i ispitanice su ocijenili trenutnu poslovnu klimu u BiH te promjenu poslovne klime u posljednjih pet godina. Kad je riječ o opštoj poslovnoj klimi u BiH (slika 10) ispitanici i ispitanice su je u velikom procentu ocijenili kao nepoticaјnu (80,40%)

Slika 22. Poslovna klima

Izvor: Autori

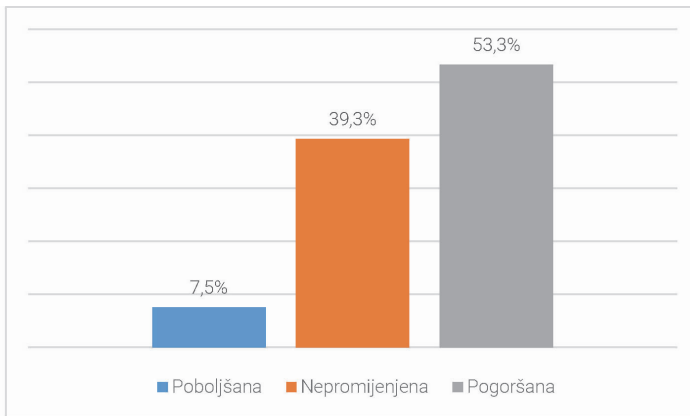
Na slici 23 je prikazana ocjena kada je riječ o promjeni poslovne klime u posljednjih pet godina. Više od pola ispitanika i ispitanica (53,3%) smatra da je poslovna klima u ovom periodu pogoršana, a svega 7,5% poslovnu klimu smatra poboljšanom u posljednjih pet godina.

Kada je riječ o napretku u poboljšanju poslovne klime prema posmatranim kategorijama rezultati su prikazani na slici 12. U mjerenju stavova korištena je petostepena Likertova skala (od 1 „veoma mali napredak” do 5 „veoma veliki napredak”).

Iako su ocjene poboljšanja poslovne klime generalno male, ispitanici i ispitanice su ocijenili da je najveći napredak načinjen u ka-

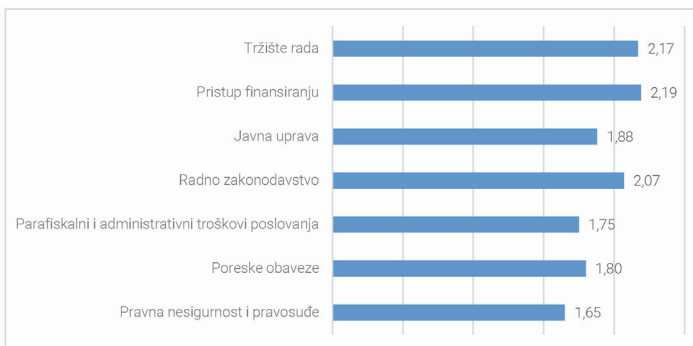
tegorijama Pristup finansiranju (2,19) i Tržište rada (2,17), dok se najmanji napredak desio u kategoriji Pravna nesigurnost i pravosuđe (1,65).

Slika 23. Promjena poslovne klime u posljednjih pet godina

Izvor: Autori

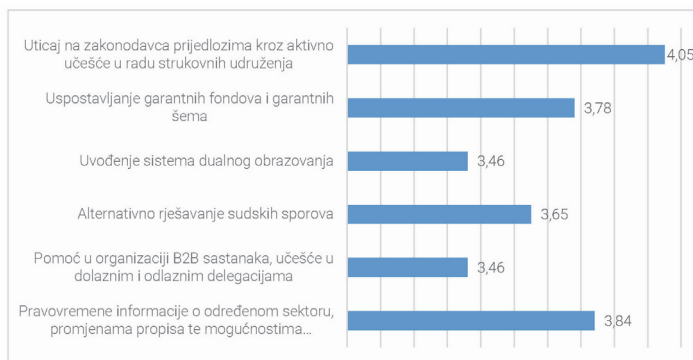
Slika 24. Promjena poslovne klime prema posmatranim kategorijama

Izvor: Autori

U posljednjem dijelu istraživanja ispitanici i ispitanice su ocjenjivali potencijalne preporuke za unapređenje poslove klime u BiH i pomoć u poslovanju (Slika 13). U mjerenju njihovih stavova korištena je petostepena Likertova skala (od 1 „najmanja pomoć“ do 5 „najveća pomoć“).

Slika 25. Preporuke za unapređenje poslovanja u BiH

Izvor: Autori

Ispitanici i ispitanice su kao najveću pomoć u poslovanju ocijenili Uticaj na zakonodavca prijedlozima kroz aktivno učešće u radu strukovnih udruženja (4,05) i Pravovremene informacije o određenom sektoru, promjenama propisa te mogućnostima finansiranja (3,84).

7

ZAKLJUČCI

Makroekonomski indikatori za 2020. godinu pokazuju da je pandemija bolesti COVID-19 ostavila značajne posljedice po ekonomiju Bosne i Hercegovine. Zabilježeni ekonomski pad će biti veći nego što su ostvarene godišnje stope rasta od dolaska posljednje ekonomske krize 2008. godine.

Povećanje neto zaduženja tokom 2020. godine za blizu milijardu KM održalo je nivo državne potrošnje, koja nije bila dovoljna da se nadoknadi pad lične potrošnje stanovništva i time izbjegne značajan pad BDP-a.

Prema obimu vanjskotrgovinske razmjene, Bosna i Hercegovina se vratila na nivo 2017. godine, najprije zbog velikog pada uvoza, što je uzrokovano padom potrošnje stanovništva, kao i padom izvoza. Podaci za prvi kvartal su ohrabrujući, bilježi se rekordni nivo izvoza. Nakon dužeg perioda industrijska proizvodnja je početkom 2021. godine zabilježila mjesečni rast, najprije zbog veće proizvodnje električne energije. Nadati se da će se pozitivni trendovi nastaviti i tokom godine.

Iako je zabilježeno opšte smanjenje cijena, što je rezultat nastavka trajanja potrošačkog pesimizma, pojedine stavke poput osnovnih životnih namirnica su bilježile rast, što je dovelo u teži položaj pojedine kategorije stanovništva, poput penzionera i penzionerki kojima penzije neće biti povećane tokom 2021. godine.

Broj penzionera i penzionerki tokom 2020. godine je značajno povećan, što je dovelo do dodatnog pritiska na budžete oba entiteta. Kretanja broja umirovljenih u narednom periodu zavise najprije od trajanja pandemije i početka procesa vakcinacije.

Rezultati provedenog istraživanja ukazuju da privredni subjekti u BiH ukupnu poslovnu klimu percipiraju kao nepoticajnu, pri čemu ne vide da se ona nešto bitnije mijenja u posljednjih pet godina. Ovdje ćemo posebno istaći četiri prepreke koje su ispitanici i ispitanice prosječno ocijenili kao najveće. To su: parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja, pravna nesigurnost i pravosuđe, javna uprava i poreske obaveze

Kao najznačajnija prepreka poslovanju u BiH su istaknuti parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja, što je i očekivano jer ih

privredni subjekti percipiraju kao direktni, većinom nepotrebni, trošak, pri čemu ih posebno smeta broj potrebnih procedura za ispunjavanje propisa iz ove oblasti, kao i netransparentnost u trošenju ovih sredstava, bez jasnog efekta i koristi od propisanih nameta.

Pravni sistem i pravosuđe su percipirani kao veoma značajna prepreka poslovanju. Ono što je posebno istaknuto kada je riječ o pravosuđu, jeste činjenica da se sudski postupci veoma dugo vode, uz otežanu provedbu samih sudskih presuda. Osim navedenog, česta pojava neusklađenosti zakonskih i podzakonskih akata stvara klimu nepovjerenja u pravosudni sistem, kao jedan od ključeva dobre poslovne klime i privlačenja stranih investicija.

Kada je riječ o javnoj upravi, jasno se vidi da izostanak digitalizacije stvara, naročito u ovom vremenu, značajne poteškoće u poslovanju. Također, imamo i dalje veliki broj potrebnih koraka za dobivanje različitih dozvola te pojavu različitih tumačenja propisa na različitim nivoima vlasti.

Kada je riječ o poreskim obavezama, pored očekivane negativne percepcije same njihove visine, što se može shvatiti kao subjektivni osjećaj, jer objektivno porezi su u našoj zemlji niži u komparaciji s evropskim okruženjem, ono što posebno smeta privrednike i privrednice je postupanje poreskih vlasti u smislu naplaćivanja kazni i u slučajevima uočenih manjih nepravilnosti, umjesto primjene načela upozorenja, kao i neujednačeno tumačenje poreskih propisa na različitim nivoima poreskih tijela.

Kada je riječ o ove četiri ključne prepreke poslovanju, u ovim oblastima je i napredak u posljednjih pet godina ocijenjen kao najmanji. Na osnovu makroekonomskih indikatora, analize ekonomskih dešavanja u prvom kvartalu 2021. godine i provedenog istraživanja možemo dati sljedeće preporuke za unapređenje poslovne klime u BiH:

- Izvršiti digitalizaciju javne i poreske uprave i to kroz prethodnu implementaciju Zakona o elektronskom potpisu na nivou države, a nakon toga izmjenu unutrašnjih akata organa javne i porezne uprave, što su ispitanici i ispitanice ocijenili kao najznačajniju prepreku u okviru dimenzije Javna uprava.
- Formirati posebno pravno radno tijelo koje će izvršiti usklađivanje zakonskih i podzakonskih akata i usklađivanje tuma-

čenja propisa na različitim nivoima vlasti, a u vezi s obavljanjem biznisa u Bosni i Hercegovini. Ovo radno tijelo bi radilo na smanjenju broja potrebnih procedura za ispunjavanje obaveza iz određenih pravila/propisa. Nužno je i aktivno sudjelovanje strukovnih udruženja u procesu izmjena zakona i propisa. Neusklađenost propisa, zakonskih i podzakonskih akata je jasno istaknuto kao prepreka poslovanju u sklopu dimenzija Javna uprava i Pravna nesigurnost i pravosuđe. Također, najbolje ocijenjena preporuka ispitanika i ispitanica u okviru istraživanja ide u smjeru značajnijeg uključivanja strukovnih udruženja u kreiranje zakonskih propisa.

- Izmijeniti Zakon o penzijsko-invalidskom osiguranju FBiH, tako što će se usklađivanje penzija povezivati s rastom cijena osnovnih životnih namirnica, a ne za cjelokupni indeks potrošačkih cijena.
- Ugraditi u programe direktnih državnih poticaja posebne linije koje će se fokusirati na digitalnu transformaciju poslovanja preduzeća. Vrijeme pandemije je pokazalo da su preduzeća koja su imala visoki nivo digitalizacije poslovanja pokazala visok stepen elastičnosti i nisu doživjela blokadu poslovanja.
- Pokrenuti proceduru izmjena i dopuna entitetskih zakona o porezu na dohodak kako bi se plate do 1.000 KM oslobodile plaćanja poreza na dohodak (povećati neoporezivi dio), čime bi se značajno povećala lična potrošnja stanovništva, koja je najviše smanjena tokom 2020. godine.
- Nastaviti sa smanjenjem i ukidanjem raznih parafiskalnih nameta, kao što je to pokrenuto u Kantonu Sarajevu, gdje su napravljeni prvi koraci i smanjenjem parafiskalnih nameta napravljene uštede privredi od 3,5 miliona KM. Također, potrebno je jačati transparentnost u vezi s njihovim trošenjem i efektima. Visina parafiskalnih nameta, kao i netransparentnost utroška tih sredstava su označene kao dvije najveće prepreke unutar kategorije Parafiskalni i administrativni troškovi poslovanja.
- Ugraditi u programe direktnih državnih poticaja posebne linije koje će refundirati sve administrativne troškove registracije preduzeća i obrta kako bi u konačnici registracija bila besplatna.
- Pokrenuti izmjene Zakona o akcizama u BiH, gdje bi se opti-

mizirao nivo akciza na duhan, koje su sada već prešle granicu održivosti. Kroz izmjene zakona trebalo bi osigurati smanjenje nivoa poreskog opterećenja i namjensko usmjeravanje dijela prikupljenih akciza u jačanje zdravstvenog sektora u cjelini. Dodatno, potrebno je uputiti ponovno u proceduru prijedlog ukidanja akciza na alkohol koji se koristi u izradi dezinfekcionih sredstava, čime bi došlo i do razvoja kozmetičke industrije u BiH i jačanja izvoza i novog zapošljavanja.

- Potrebno je raditi na osnivanju posebnih trgovačkih sudova i afirmaciji alternativnog rješavanja sudskih sporova (arbitraže). Upravo je dugotrajnost rješavanja sudskih sporova istaknuta kao najistaknutija prepreka u kategoriji Pravna nesigurnost i pravosuđe. Navedeno može biti dio šire reforme pravosuđa u Bosni i Hercegovini, koja se može potaknuti kroz politiku uslovljavanja s vanjskim zaduživanjem.
- Kako bi se pomoglo privrednicima i privrednicama u vrijeme krize, ali i poslije, potrebno je jačanje edukativno-savjetodavne uloge poreskih tijela u Bosni i Hercegovini. Upravo je primjena načela naplate kazni poreskim obveznicima zbog manjih nepravilnosti umjesto načela upozorenja označena kao najznačajnija prepreka u kategoriji Poreske obaveze.
- Sa ciljem smanjivanja broja nezaposlenih potrebno je uraditi izmjene Zakona o radu u smislu povećanja njegove fleksibilnosti te adekvatnije povezati tržište rada i sistem obrazovanja. Ispitanici i ispitanice su nefleksibilnost Zakona o radu označili kao najveću prepreku u okviru dimenzije Radno zakonodavstvo.
- Uspostava trajnih garantnih fondova i garantnih šema na nivou entiteta i kantona je potrebna zarad očuvanja finansijske stabilnosti domaće privrede, što je garant ekonomskog rasta i u skladu je s preporukama iz istraživanja jer su ispitanici i ispitanice ovu preporuku ocijenili kao veoma dobru.

Na kraju, bitno je navesti da prioritet domaće politike u drugom kvartalu 2021. godine treba da se odnosi na nabavku vakcina i što efikasnije vakcinisanje zainteresovane populacije. Idealno bi bilo da se ovo u znatnoj mjeri završi do polovine godine, tj. ljetne se-

zone, kada bismo mogli očekivati određeni optimizam na tržištu. Vlade treba da se suzdrže od tzv. naivne intervencije, pa čak i ako bi ista bila iz dobre namjere da se pomogne ugroženima. Na žalost, s tim se već počelo krajem ovog kvartala i to u vidu mjere kojom se regulišu cijene na tržištu u Federaciji BiH. Drugi kvartal treba trezveniju, strateški orijentisanu politiku, koja treba da bude inovativna u odnosu na ranije politike. Moguće da će ovome doprinijeti saradnja, odnosno pritisci međunarodne zajednice, i to prije svega kroz MMF aranžman čija će prva tranša vjerovatno postati operativna u drugom kvartalu.

8

IZVORI

- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine (2021), Priopćenje XVII/3, dostupno na: bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/ETR_02_2021_03_1_HR.pdf (20. 4. 2021.)
- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, (2021), Priopćenje – 20. 1. 2021. godine, Sarajevo, dostupno na: bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/ETR_01_2020_12_0_HR.pdf
- Agencija za statistiku Bosne i Hercegovine, (2021), Priopćenje – 25. 1. 2021. godine, Sarajevo, dostupno na: bhas.gov.ba/data/Publikacije/Saopštenja/2021/IND_01_2020_12_0_BS.pdf
- CPU, (2021), Rasvjetljavanje ekonomije u sjeni, Istraživanje neformalne ekonomije u četiri države Jugoistočne Evrope, dostupno na: www.cpu.org.ba/media/44102/policy-brief-bs_v05print.pdf
- Deloitte, (2021), Ekonomski izgledi Istraživanje stavova finansijskih direktora u Centralnoj Evropi 2021, dostupno na: <https://www2.deloitte.com/ba/bs/pages/ce-cfo-survey/articles/ce-cfo-survey-economic-outlook-2021.html>
- European Commission, (2020), EU starts implementing Economic and Investment Plan in the Western Balkans, dostupno na: https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/news_corner/news/eu-starts-implementing-economic-and-investment-plan-western-balkans_en
- Eurostat, (2021), Data Browser, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_RESVAS__custom_591680/default/table?lang=en
- Eurostat, (2021), Data Browser, dostupno na: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/MIGR_RESVALID__custom_591679/default/table?lang=en
- Federalni zavod za penzijsko i invalidsko osiguranje, (2021), Statistika, dostupno na: https://www.fzmioipio.ba/index.php?option=com_content&view=article&id=65&Itemid=68&lang=ba
- Federalni zavod za zapošljavanje, (2021), Izvještaj o istraživanju tržišta rada u Federaciji BiH 2020/2021, Analiza potreba i kretanja na tržištu rada, dostupno na: fzzz.ba/ckFinderFiles/files/Izvještaj%20o%20ispitivanju%20tržišta%20rada%20u%20FBiH%202020-2021.pdf

- Fond za penzijsko i invalidsko osiguranje Republike Srpske, (2020), Statistički bilteni – 2020, dostupno na: www.fondpiors.org/statisticki-bilteni/statisticki-bilteni-2020/
- Hrvatska gospodarska komora, (2018), Upitnik o preprekama u poslovanju, dostupno na: <https://hgk.hr/upitnik-o-preprekama-u-poslovanju-1>
- International Monetary Fund, (2021), IMF Executive Board 2020 Article IV Consultation with Bosnia and Herzegovina, dostupno na: <https://www.imf.org/en/News/Articles/2021/02/26/pr2151-bosnia-and-herzegovina-imf-executive-board-2020-article-iv-consultation>
- Monstat, uprava za statistiku, (2021), Spoljnotrgovinska robna razmjena Crne Gore – Saopštenje 2021., dostupno na: <https://www.monstat.org/cg/page.php?id=1879&pageid=172> (20.04.2021.)
- Narodna Skupština Republike Srpske, (2020), Narodna skupština na 17. posebnoj sjednici usvojila Budžet za 2021. godinu u iznosu od 3,795 milijardi KM, dostupno na: <https://www.narodnaskupstinars.net/?q=la/vijesti/narodna-skupština-na-17-posebnoj-sjednici-usvojila-budžet-za-2021-godinu-u-iznosu-od-3795-milijardi-km>
- Porezna uprava Federacije Bosne i Hercegovine, (2021), Konferencija za medije – 14. 1. 2021. godine, Sarajevo, dostupno na: pufbih.ba/v1/public/upload/files/PRESS%20%20konferencija%202020%20%20prezentovano.pdf
- Porezna uprava Federacije Bosne i Hercegovine, (2021), Obavještenja, dostupno na: www.pufbih.ba/v1/novosti/obavjestenja
- Porezna uprava Federacije Bosne i Hercegovine, (2021), Porezni obveznici Federacije BiH u periodu januar – mart 2021. godine uplatili 1.323.870.559 KM javnih prihoda, dostupno na: www.pufbih.ba/v1/novosti/2055/porezni-obveznici-federacije-bih-u-periodu-januar-mart-2021-godine-uplatili-1323870559-km-javnih-prihoda
- Porezna uprava Republike Srpske, (2021), Novosti, dostupno na: <https://poreskaupravar.org/category/novosti/>

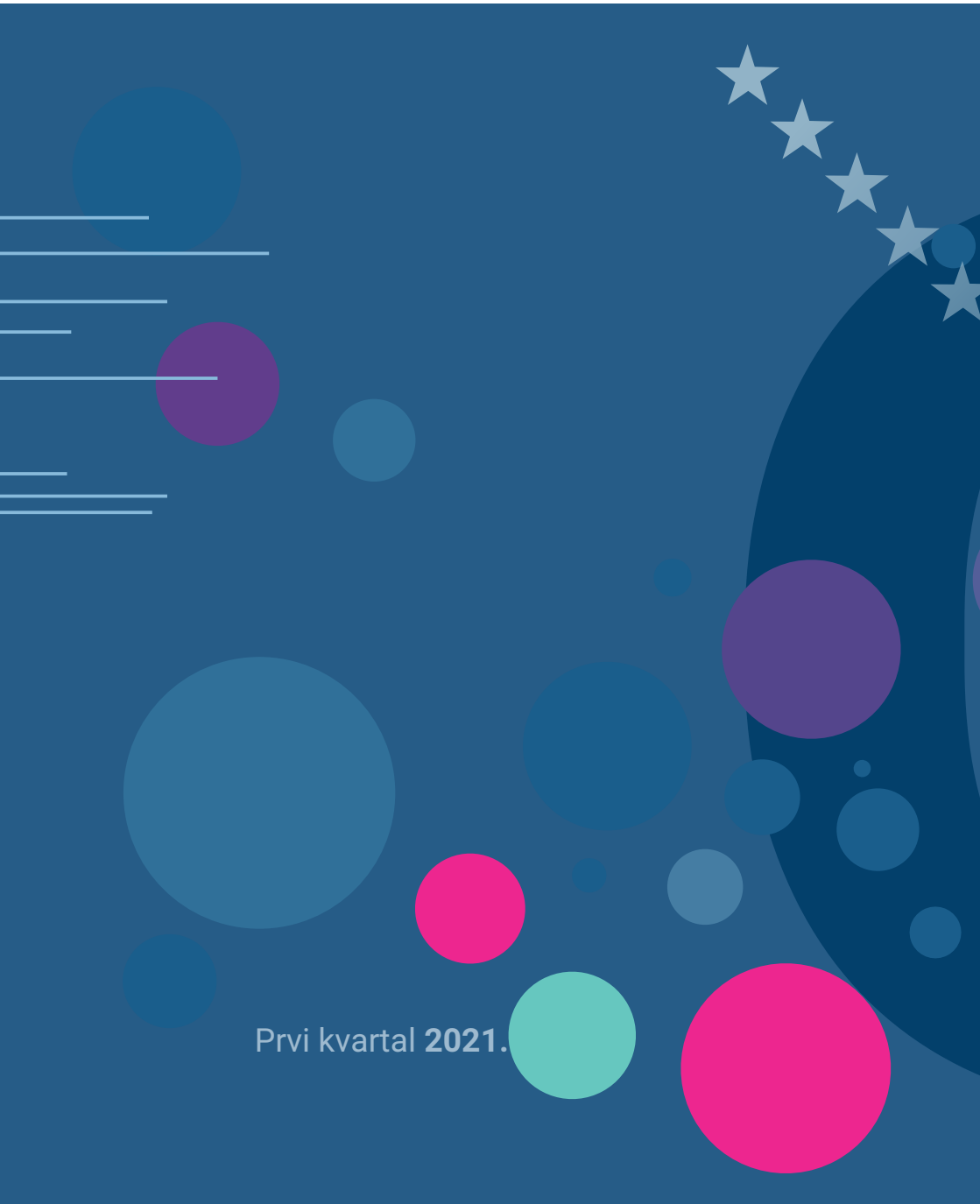
- Republika Srbija, Republički zavod za statistiku, (2021), Spoljna trgovina, dostupno na: <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/spoljna-trgovina/> (20.04.2021.)
- The World Bank, (2021), GDP growth (annual %) – Bosnia and Herzegovina, dostupno na: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.MKTP.KD.ZG?end=2019&locations=BA&start=2015>
- Turjačanin V., Puhalo S., Damjanović K., Pralica M., (2020), Nova normalnost, percepcija, stavovi i ponašanja građana Bosne i Hercegovine na početku pandemije Covid-19, FES, dostupno na: <https://library.fes.de/pdf-files/bueros/sarajevo/16954-20201202.pdf>
- UNCTAD, (2021), Shipping during COVID-19: Why container freight rates have surged, dostupno na: <https://unctad.org/news/shipping-during-covid-19-why-container-freight-rates-have-surged> (25. 4. 2021.)
- UNDP, (2021), Pripremljenost lokalnih zajednica na pandemiju COVID-19, dostupno na: https://www.ba.undp.org/content/bosnia_and_herzegovina/bs/home/library/publications/LocalCommunityPreparednessforCOVID-19Pandemic.html
- Uprava za indirektno oporezivanje Bosne i Hercegovine, (2020), Prihodi UIO, dostupno na: www.new.uio.gov.ba/bs/Prihodi-2020
- World Bank, (2021), Global Economic Prospects, dostupno na: <https://www.worldbank.org/en/publication/global-economic-prospects>

MEDIJSKI IZVORI

- Biznisinfo, (2021), RS najavila 7. rundu zaduženja ove godine, dostupno na: <https://www.biznisinfo.ba/rs-najavila-7-rundu-zaduzenja-ove-godine/>
- Biznisinfo.ba, (2021), Prosječna plata u BiH 969 KM, dostupno na: <https://www.biznisinfo.ba/prosjecna-plata-u-bih-969-km/>
- Bljesak.info, (2021), Zadužuju nas „kao ljudi”: Federacija tone u dužničko ropstvo, dostupno na: <https://www.bljesak.info/gos->

- podarstvo/novac/federacija-tone-u-duznicko-ropstvo/341549
- Financial Times, (2021), Covid-19 vaccine tracker: the global race to vaccinate, dostupno na: <https://ig.ft.com/coronavirus-vaccine-tracker/?areas=gbr&areas=ISR&areas=USA&areas=EUE&areas=BiH&cumulative=1&populationAdjusted=1>
 - Grad Sarajevo, (2021), U Federaciji produžen moratorij na kredite, dostupno na: <https://www.sarajevo.ba/bs/article/11945/u-federaciji-produzen-moratorij-na-kredite>
 - Indikator.ba, (2021), Depoziti građana veći za pola milijarde KM, dostupno na: <https://indikator.ba/Vijest.aspx?p=1&id=32034&naslov=Depoziti+građana+veći+za+pola+milijarde+KM>
 - Jakovljević G., (2020), BiH: Budžet Federacije BiH za 2021. manji za 72,6 miliona KM, AA, dostupno na: <https://www.aa.com.tr/ba/ekonomija/bih-budzet-federacije-bih-za-2021-manji-za-72-6-miliona-km/2077724>
 - Klix.ba, (2020), Od 1. januara poskupljuju cigarete u BiH, cijene veće do 20 feninga, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/od-1-januara-poskupljuju-cigarete-u-bih-cijene-vece-do-20-feninga/201222042>
 - Klix.ba, (2021), Anketa pokazala da bi 90 posto građana kupovalo legalne cigarete da su nameti manji, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/privreda/anketa-pokazala-da-bi-90-posto-gradjana-kupovalo-legalne-cigarete-da-su-nameti-manji/210128135>
 - Klix.ba, (2021), Bolje nego što se predviđalo: Kreditni rejting BiH u 2020. godini i dalje stabilan, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/finansije/bolje-nego-sto-se-predvidjalo-kreditni-rejting-bih-u-2020-godini-i-dalje-stabilan/210302090>
 - Klix.ba, (2021), Doprinosi za obrtnike skočili u novoj godini, novi udar u pandemiji, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/doprinosi-za-obrtnike-skocili-u-novoj-godini-novi-udar-u-pandemiji/210128021>
 - Klix.ba, (2021), Đapan: Usvojeno devet ofanzivnih mjera za rast privrede i zaposlenosti u FBiH, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/djapan-usvojeno-devet-ofanzivnih-mjera-za-rast-privrede-i-zaposlenosti-u-fbih/210221029>

- Klix.ba, (2021), Gotovo dvije trećine bh. građana se želi vakcinisati i to najviše vakcinama Sputnik i Pfizer, dostupno na: <https://www.klix.ba/vijesti/bih/gotovo-dvije-trecine-bh-gradjana-se-zeli-vakcinisati-i-to-najvise-vakcinama-sputnik-i-pfizer/210317038>
- Klix.ba, (2021), Propali pregovori s MMF-om: Političke nesuglasice stale na putu do 1,5 milijardi KM, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/propali-pregovori-s-mmf-om-politicke-nesuglasice-stale-na-putu-do-1-5-milijardi-km/210109014>
- Klix.ba, (2021), Softić: Jedinostveni registar računa je uvjet EU, bio bi veliki napredak, a ne ide nikom na štetu, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/finansije/softic-jedinstveni-registar-racuna-je-uvjet-eu-bio-bi-veliki-napredak-a-ne-ide-nikom-na-stetu/210217080>
- Klix.ba, (2021), Šta je BiH obećala EU za 250 miliona eura kredita: Promjene Zakona o VSTV-u, poreza u FBiH, dostupno na: <https://www.klix.ba/biznis/finansije/sta-je-bih-obecala-eu-za-250-miliona-eura-kredita-promjene-zakona-o-vstv-u-poreza-u-fbih/210106087>
- Media.ba, (2021), Tokom pandemije u BiH desetine otkaza u medijima, dostupno na: <https://www.media.ba/bs/magazin-novinarstvo/tokom-pandemije-u-bih-desetine-otkaza-u-medijima>
- Radio Slobodna Evropa, (2021), Parlament FBiH prihvatio nove kredite za Federaciju BiH, dostupno na: <https://www.slobodna-evropa.org/a/parlament-fbih-prihvatio-nove-kredite-za-federaciju-bih/31082250.html>
- Unija, (2021), I Republika Srpska produžila rok za moratorijum na kredite, dostupno na: <https://unija.com/bs/i-republika-srpska-produzila-rok-za-moratorijum-na-kredite/>

Prvi kvartal **2021.**